

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Marten Mätlik

VENEMAA VASTASTE SANKTSIOONIDE MÕJU BALTI RIIKIDE
ENERGIAPOLIITIKALE JA ENERGIAJULGEOLEKULE

Bakalaureuse töö

Juhendaja: Raul Toomla, PhD

Tartu 2025

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 10979

Marten Mätlik, 19.05.2025

Annotatsioon

Bakalaureusetöö analüüsib Euroopa Liidu poolt Venemaale kehtestatud sanktsioonide mõju Balti riikide energiapoliitikale ja energiajulgeolekule aastatel 2014–2024. Uuring keskendub Eestile, Lätile ja Leedule, kes olid pikka aega energeetiliselt tugevalt seotud Venemaaga, kuid on viimase kümnendi jooksul teinud märkimisväärseid samme sõltuvuse vähendamise ning varustuskindluse tugevdamise suunas. Uurimus keskendub sellele, kuidas sanktsioonid ja geopoliitiline surve on kujundanud Balti riikide otsuseid, mille eesmärk on vähendada energiasõltuvust Venemaast, tugevdada varustuskindlust ning laiendada alternatiivsete energiaallikate kasutust. Töö keskne uurimisküsimus on, kuidas sanktsioonid on mõjutanud Balti riikide energiapoliitikat ja milliseid meetmeid on rakendatud energiajulgeoleku tagamiseks.

Teoreetiline raamistik tugineb energiajulgeoleku mitmemõõtmelisele käsitlusele, vastastikuse sõltuvuse teooriale ja julgeolekustamise (securitization) kontseptsioonile. Töö põhineb kvalitatiivsel sisuanalüüsil, hõlmates valitsusdokumente, Euroopa Liidu dokumente, rahvusvahelisi aruandeid ja teaduskirjandust. Võrdleva juhtumianalüüsi abil analüüsitakse kolme Balti riigi poliitikavalikuid, pöörates tähelepanu sarnastele suundumustele ja erisustele.

Töö tulemused näitavad, et sanktsioonid on oluliselt kiirendanud Balti riikide energiapoliitilist pööret. Märkatavalt on vähenenud energiaimport Venemaalt, suurendatud LNG terminalide võimekust, ühendatud elektrivõrgud EL-i süsteemidega ning uuritud uusi alternatiive, sealhulgas tuumaenergiat. Balti riikide kogemus kinnitab, et regionaalsest koostööst on saanud energiajulgeoleku tagamisel üks olulisemaid vahendeid, aidates vähendada sõltuvust ja suurendada varustuskindlust sanktsioonide tingimustes. Töö panustab arutelusse, kuidas väikeriigid saavad geopoliitilistes kriisides kujundada autonoomset energiapoliitikat.

Kuigi töö keskendub peamiselt kvalitatiivsele analüüsile, võiks tulevikus kaasata ka kvantitatiivseid hindamismudeleid, et hinnata poliitikameetmete pikaajalist tõhusust. Töö toob esile ka vajaduse tugevdada regionaalset koostööd ja kriitilise infrastruktuuri kontrolli, et tagada energiasõltumatus ka tulevikus.

Sisukord

Annotatsioon.....	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetiline raamistik.....	7
1.1 Rahvusvahelised sanktsioonid ja nende eesmärgid.....	7
1.2 Energiajulgeolek.....	9
1.3 Energiapoliitika.....	9
1.4 Sanktsioonid ja energiajulgeolek.....	11
1.5 Balti riikide kontekst: sanktsioonid ja energiapoliitika areng.....	12
1.6 Sanktsioonide mõju.....	13
1.7 Teoreetilised ootused ja hüpoteesid.....	16
2. Metoodika.....	19
3. Empiiriline analüüs.....	22
3.1 Varustuskindlus: tarnekindluse tagamine sanktsioonide tingimustes.....	22
3.2 Energiasõltuvuse vähendamine.....	24
3.2.1 Alternatiivsete energiaallikate roll sõltuvuse vähendamisel.....	29
3.3 Regionaalne koostöö energiajulgeoleku vallas.....	31
4. Järeldused.....	35
Kokkuvõte.....	38
Kasutatud allikad:.....	39

Joonised

Joonis 1. Eesti, Läti ja Leedu mineraalkütuste impordi vähenemine Venemaalt aastatel 2015–2024 miljonites USA dollarites.....	27
---	----

Sissejuhatus

Antud bakalaureusetöö analüüsib Euroopa Liidu Venemaa-vastaste sanktsioonide mõju Balti riikide energiapoliitikale ja energiajulgeolekule. Sanktsioonid pole kujundanud üksnes Venemaa majandust ja poliitikat, vaid avaldanud selget mõju ka Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitikatele. Ajalooliselt on Balti riigid moodustanud isoleeritud energiasaare, olles tugevalt sõltuvad Venemaalt imporditud energiast. See muutis riigid pikaajaliselt Venemaa energia surve mõistes haavatavaks. Teemadest tulenev geopoliitiline kontekst on praegu eriti aktuaalne, kus energiajulgeolek mängib võtmerolli riikide üldises julgeolekus ja majandusarengus. Venemaa 2022. aasta agressioon Ukrainas ja sellele järgnenud sanktsioonid on teravdanud vajadust Venemaasst sõltuvust kiiresti vähendada, sundides Balti riike reformima oma energiavarustust, loodi gaasi impordi alternatiivid ning laiendati energiavõrkude ühendusi Mandri-Euroopaga. Nende muutuste tulemusena on Balti regioonis 2014.–2024. aastate sanktsioonide ajastul energiajulgeolek märkimisväärselt tugevnenud energiatarnete mitmekesistamise ning poliitiliste ümberkorralduste kaudu. Uurimisprobleem seisneb selles, kuidas Venemaa-vastased sanktsioonid on mõjutanud Balti riikide energiapoliitikaid ning millisel määral on need riigid suutnud oma energiavarustust mitmekesistades vähendada sõltuvust Venemaast. Selle probleemiga seoses on püstitatud järgmised uurimisküsimused: Kuidas on sanktsioonid mõjutanud Balti riikide energiatarneid ja nende sõltuvust Venemaast? Milliseid alternatiivseid energiapoliitika strateegiaid on kasutusele võetud sanktsioonide mõju leevendamiseks? Kuidas on sanktsioonide tulemusena muutunud Eesti, Läti ja Leedu energiajulgeolek? Uuritakse, milliseid konkreetseid meetmeid on Eesti, Läti ja Leedu rakendanud energiavarustuse tagamiseks ning Venemaast sõltuvuse vähendamiseks sanktsioonide tingimustes. Samuti analüüsitakse, kuidas need sammud on mõjutanud riikide energiajulgeolekut ja varustuskindlust ehk kuivõrd on suutnud Balti riigid tagada stabiilse energiavarustuse olukorras, kus senine peamine tarnija on sanktsioonide tõttu kõrvale jäetud. Lisaks võrdleb töö Balti riikide lähenemisi neile väljakutsetele, tuues esile sarnasused ja erinevused nende poliitikate kohandumisel. Niisugune alauuringute jada aitab kujundada tervikliku vastuse põhiküsimusele ning mõista, millist rolli on sanktsioonid kandnud Balti energiapoliitika ümberkujundamisel.

Töö eesmärk on analüüsida Euroopa Liidu Venemaa-vastaste sanktsioonide mõju Balti riikide energiapoliitika strateegiatele ja -julgeolekule. Eelkõige keskendutakse sellele, kuidas sanktsioonidest tulenevad piirangud ja uued tarnevõimalused on kujundanud Eesti, Läti ja

Leedu otsuseid energiasektoris ning milliseid muutusi need protsessid on kaasa toonud riikide pikaajalistes energiapoliitikates. Analüüsis rõhutatakse alternatiivsete energiaallikate ja -kanalite rolli ning energiapoliitika tõhusust sõltuvuse vähendamisel. Hüpoteesina püstitatakse, et Venemaa-vastased sanktsioonid on oluliselt soodustanud Balti riikide energiapoliitika kasvu. Sanktsioonid on sundinud Balti riike kiiresti vähendada sõltuvust Venemaa energiakandjatest ning samas on riigid suutnud tugevdada alternatiivseid varustajaid ja koostööd Euroopa ühises energiapoliitikas. Teisisõnu, sanktsioonide surve all toimib varustuskindluse tagamine Balti riikides väljakutsena, millele vastatakse energiapoliitika kursi muutmise viisil, mis vastab teoorias prognoositavale enesekindlustamise käitumisele. Teoreetiliselt tugineb töö energiapoliitika kontseptsioonile, mille järgi on usaldusväärne ja mitmekesine energiavarustus iga riigi strateegias võtmeküsimus. Tugevast sõltuvusest ühest tarnijast võib kujuneda poliitiline risk, sest tarnija saab kasutada energiat poliitilise survevahendina. Samuti rakendatakse rahvusvaheliste suhete teooriaid, eriti vastastikuse sõltuvuse lähenemist, mis selgitab, et asümmeetriline sõltuvus võib anda ühepoolse turujõu, võimaldades energiamüüjal mõjutada energiatarnet sõltuval poolel. Need teoreetilised perspektiivid aitavad mõista, miks laialtlevinud sanktsioonide kehtestamine on Balti riike enesekindlustamise protsesse kiirendanud ning andnud mõjuka stiimuli alternatiivide otsimiseks. Metodoloogiliselt põhineb uurimus kvalitatiivsel dokumentide analüüsil ja võrdleva juhtumiuuringul. Töös kogutakse andmeid usaldusväärsetest sekundaarallikatest, näiteks Euroopa Komisjoni ja Rahvusvahelise Valuutafondi raportitest, Balti riikide ametlikest energia- ja julgeolekustrateegiatest ning muust avalikust statistikast. Analüüs viiakse läbi sisuanalüüsi võtetega, võrreldes põhimõttelisi erinevusi ja muutusi poliitikameetmete eesmärkides, meedias esitatud retoorikas ning strateegilistes dokumentides enne ja pärast sanktsioonide kehtestamist. Võrdlev lähenemine kolmele juhtumile (Eesti, Läti, Leedu) võimaldab tuvastada nii ühiseid trende, näiteks pingutused energiatarne allikate mitmekesistamiseks, kui ka riigiti erinevaid lahendusi ja rõhuasetusi. Antud uurimus annab põhjaliku ülevaate sellest, kuidas rahvusvahelised sanktsioonid on mõjutanud Balti riikide energiapoliitikat. Tulemused võivad aidata paremini mõista, kuidas Balti riigid geopoliitilistes kriisides enesekindlustatud energiapoliitikat säilitavad ja milliseid õppetunde saab neist strateegiliste otsuste kujundamisel tulevikus rakendada.

1. Teoreetiline raamistik

Esimeses peatükis on esitatud energiajulgeoleku käsitlust raamiv teoreetiline lähenemine, mis võimaldab mõista, kuidas riigid, eriti väikeriigid nagu Balti riigid, reageerivad energiasõltuvusele, geopoliitilisele survele ja rahvusvahelistele sanktsioonidele. Teoreetiline raamistik keskendub energiajulgeoleku mõõtmetele, sõltuvussuhete poliitilisele tähendusele ning diskursuse muutustele kriisiaegadel. See loob aluse töö empiirilisele osale, kus analüüsitakse, milliseid samme Eesti, Läti ja Leedu on teinud energiasõltuvuse vähendamiseks ning kuidas need sammud on seotud Euroopa Liidu sanktsioonide kehtestamisega Venemaa vastu aastatel 2014–2024.

1.1 Rahvusvahelised sanktsioonid ja nende eesmärgid

Rahvusvahelised sanktsioonid on vahend, millega riigid või rahvusvahelised organisatsioonid püüavad mõjutada sihtriigi käitumist ilma otsese sõjalise sekkumiseta. Sanktsioonide peamine eesmärk on tekitada sihtriigile majanduslikke või poliitilisi kulusid, et sundida teda muutma oma poliitikat või käitumist rahvusvaheliste normide suunas (Drezner, 1999: 4; Martin, 1992: 4). Jonathan Masters (2017) on märkinud, valitsused ja rahvusvahelised organisatsioonid kehtestavad sanktsioone selleks, et muuta riikide ja mitteriiklike toimijate strateegilisi otsuseid, mis ohustavad nende huve või rikuvad rahvusvahelisi norme (Masters, 2017). Sanktsioonidel võivad olla erinevad funktsioonid, ühelt poolt sundlik funktsioon (coercion), milleks on sundida sihtriiki konkreetseid samme astuma või loobuma soovimatust tegevusest; teiselt poolt takistav funktsioon (constraining), milleks on piirata sihtriigi tulevasi tegutsemisvõimalusi ning lisaks ka signaaliv või normatiivne funktsioon, milleks on näidata rahvusvahelist hukkamõistu vaenuliku käitumise suhtes (Drezner, 2003: 645-647; Masters, 2017). Sanktsioonide eesmärgid võivad hõlmata näiteks terrorismi ohjeldamist, konfliktide lahendamist, inimõiguste kaitset või rahvusvahelise õiguse rikkumiste eest karistamist (Masters, 2017).

Akadeemilises kirjanduses on sanktsioonide tõhususe ja eesmärkide üle palju arutletud. Lisa L. Martin (1992) rõhutas oma klassikalises teoses “Coercive Cooperation”, et sanktsioonid on kõige tulemuslikumad mitmepoolselt kehtestatuna, see tähendab, et kui mitu riiki tegutseb ühiselt on surve sihtriigile suurem ning tal on raskem alternatiivseid kaubanduspartnereid leida (Martin, 1992: 46). Martin toob esile, et rahvusvaheliste institutsioonide ja liitlaste koordineeritud tegutsemine suurendab sanktsioonide usutavust ja vähendab olukorda, kus osa

riike püüab sanktsioonidest kõrvale hoida, et ise majanduslikku kasu lõigata. Daniel W. Drezner (1999) seevastu sõnastas sanktsioonide paradoksi. Paradoksaalne olukord tekib siis, kui riigid on kõige altimad sanktsioone rakendama just siis, kui sanktsioonide tegelik mõju sihtriigi käitumisele on tõenäoliselt kõige nõrgem (Drezner, 1999). Drezneri analüüs näitab, et vastasseisus olevad riigid kehtestavad sanktsioone sageli ja kergesti, ent saavutavad harva soovitud järeleandmisi; samal ajal liitlaste suhtes sanktsioone pigem välditakse, kuid kui neid siiski rakendatakse, võivad need tuua märkimisväärsed tulemusi (Drezner, 1999: 308). See paradoks tuleneb osaliselt sanktsioonide sisepoliitilisest dimensioonist, isegi kui sanktsioonid välispoliitiliselt ei pruugi tõhusad olla, võivad valitsused neid kasutada oma sisepoliitikas signaali andmiseks, et midagi tehakse probleemiga tegelemiseks (Drezner, 1999: 16-17).

Sanktsioonide efektiivsuse küsimuses valitseb konsensus puudumine. Nagu Masters (2017) märgib, on kriitikud juhtinud tähelepanu sellele, et sanktsioonid on tihti läbimõtlemata ja harva edukad sihtriigi käitumise muutmisel, samas kui pooldajad leiavad, et nutikamad, sihitud sanktsioonid on viimasel aastakümnel tõhusamaks muutunud ning sanktsioonid on kujunenud oluliseks välispoliitika tööriistaks (Masters, 2017). Kaasaegses sanktsioonipoliitikas on üha rohkem rõhku pandud “targa sanktsiooni” (smart sanctions) lähenemisele, s.t. sanktsioonid püüavad tabada konkreetseid mõjukaid üksusi nagu eliit või oligarhid, strateegiliselt olulised sektorid ning minimeerida mõju tavakodanikele (Masters, 2017). Selline lähenemine tekkis 1990. aastatel kriitikast, et laiaulatuslikud kaubandusembargod põhjustavad ebaproportsionaalset humanitaarset kahju, nt Iraak 1990ndatel, ent ei pruugi siiski sundida valitsust poliitikat muutma. Daniel Drezner (2011) on sihitud sanktsioonide kohta öelnud, et need on mõnikord nutikad. Nad lahendavad teatud poliitilisi probleeme võrreldes üldiste sanktsioonidega, kuid ei ole siiski imerohi, sest sihtriigid leiavad tihti võimalusi survet vähendada, nt uute majanduspartnerite leidmise teel (Erport & Fadlon, 2023). Sanktsioonide eesmärgid on rahvusvahelistes suhetes seotud sooviga mõjutada jõudude vahekorda ja norme ilma otsese jõu kasutamisetä, ent nende tegelik mõju sõltub paljudest teguritest: sanktsioonide ulatusest, rahvusvahelisest toest, sihtriigi majanduslikust haavatavusest ning alternatiivide olemasolust (Martin, 1992; Drezner, 1999).

1.2 Energiajulgeolek

Energiajulgeolek tähendab üldjoontes riigi või piirkonna suutlikkust tagada energiavarude katkematu, piisav ja taskukohane kättesaadavus ühiskonna toimimiseks (International Energy Agency, kuupäev puudub). Rahvusvahelise Energiaagentuuri definitsiooni kohaselt on energiajulgeolek „energiallikate katkematu kättesaadavus mõistliku hinnaga“, mis rõhutab ühtaegu tarnehäirete vältimist ja energiahindade stabiilsust (International Energy Agency, 2023). Teaduskirjanduses käsitletakse energiajulgeolekut mitmemõõtmelise kategooriana, sageli viidatakse nn “4A” raamistikule, mis hõlmab energiaressursside olemasolu (availability), neile juurdepääsukindlust (accessibility), hinna taskukohasust (affordability) ning varustuse vastavust keskkonna- ja ohutusnõuetele (acceptability) (Cherp & Jewell, 2014).

Energiajulgeoleku tagamine eeldab nii füüsilist tarnekindlust kui ka süsteemi vastupanuvõimet. See hõlmab usaldusväärsete tarneahelate toimimist, kaitstud tootmis- ja ülekandeinfrastruktuuri ning valmisolekut reageerida võimalikele häiretele (International Energy Agency, 2023). Eriti impordisõltuvate riikide jaoks on kriitilise tähtsusega energiaallikate mitmekesistamine ja välis-sõltuvuse vähendamine (International Energy Agency, 2023). Ühe tarnija liigsest sõltuvusest võib kujuneda riiklik julgeolekurisk, näiteks Balti riikides peeti aastakümneid kestnud suurt sõltuvust Venemaa energiast otseseks ohuks riiklikule julgeolekule (Bajarūnas, 2024). Seetõttu on energiajulgeolekust saanud nende riikide julgeolekupoliitikakeskne komponent ning poliitikakujundajad pööravad suurt tähelepanu energiasõltumatuse kasvatamisele.

1.3 Energiapoliitika

Energiapoliitika on poliitikavaldkond, mis tegeleb energia tootmise, taristu, jaotuse ja tarbimise juhtimisega riigi tasandil (Kockel et al., 2024: 20). See hõlmab strateegilisi otsuseid selle kohta, milliseid energiaallikaid eelistada, kuidas tagada energiavarustuse järjepidevus ja kindlus ning milliseid regulatsioone ja turumehhanisme rakendada energiasektoris. Energiapoliitika keskmes on sageli kolme olulise eesmärgi tasakaalustamine: energeetiline julgeolek ehk varustuskindlus, majanduslik konkurentsivõime, mõistlikud energiahinnad ja keskkonnahoid, kliimaeesmärgid. Näiteks on Eesti ametlikult sõnastanud, et riigi turupõhise energiapoliitika eesmärk on kindlustada energeetiline sõltumatus, varustuskindlus ning konkurentsivõimelised energiahinnad, mis on majanduse arengu kriitilised eeldused

(Kliimaministeeriumi koduleht, 2025). Sarnaseid põhimõtteid järgivad ka teised riigid. Energiapoliitika püüab vähendada ülemäärast sõltuvust ühest tootjast või impordiallikast ning tagada, et energiavarustus oleks pikaajaliselt stabiilne ja taskukohane.

Energiapoliitika on tihedalt põimunud energiajulgeoleku mõistega. Lihtsustatult öeldes tähendab energiajulgeolek seda, et energia varustusahel on kaitstud katkestuste eest. Olgu nendeks katkestusteks poliitilised konfliktid, hinnakõikumised maailmaturul või tehnilised õnnetused. Näiteks naftajulgeoleku kontekstis tähendab see, et riigil on ligipääs vajalikule kütusekogusele mõistliku hinnaga isegi siis, kui mõni suur tootjariik vähendab pakkumist (Masters, 2024). Energiapoliitika üheks ülesandeks on luua raamistik, mis tagab energiajulgeoleku ja hõlmab varude loomist, varustusahela mitmekesistamist (diversifikatsiooni), kriisiplaane ja rahvusvahelisi koostöömehhanisme võimalike häirete korral (IEA, 2025).

Tänapäeva globaliseerunud majanduses on riikide energiapoliitika tugevalt mõjutatud rahvusvahelistest mõjuritest. Globaalsed turud mõjutavad energiahindu ja -varustust, mille hulka kuuluvad nafta ja maagaasi maailmaturu hinnad, OPEC+ otsused tootmiskaotuste kohta, tehnoloogilised läbimurded alternatiivenergeetikas jne. Teiseks raamivad riikide valikuvõimalusi rahvusvahelised lepped ja koostööformaadid. Näiteks Euroopa Liidu ühine energiapoliitika seab liikmesriikidele eesmärgid energiaturgude integreerimiseks, taastuvenergia osakaalu tõstmiseks ja kasvuhoonegaaside vähendamiseks. Balti riikide energiapoliitika kujunemisel on olnud eriti oluline Euroopa Liidu regulatsioonide mõju ning regionaalne koostöö: elektrivõrkude sünkroniseerimine Mandri-Euroopa võrkudega, ühised gaasitoru arendused (Balticconnector Eesti ja Soome vahel, GIPL Leedu ja Poola gaasitoru) ja LNG terminalide rajamine on osa laiemast strateegiast siduda piirkonna energiasüsteemid Lääne turgudega, et vähendada sõltuvust idapoolsetest tarnijatest (Kliimaministeeriumi koduleht, 2025). Samuti on rahvusvahelistel kriisidel ja geopoliitikal otsene mõju energiapoliitikale. Kui peamisteks tarnijateks on poliitiliselt ebastabiilsed või vaenulikud riigid, sunnib see impordiriike oma energiapoliitikat ümber hindama. Nii võib öelda, et energiapoliitika toimib riikliku strateegiana, mis arvestab siseriiklikku konteksti, ressursside, nõudluse, infrastruktuuri ja rahvusvahelise kontekstiga, milleks on turud, liitlassuhted ja geopoliitilised riskid, tagamaks energiajulgeolekut tänases maailmas.

1.4 Sanktsioonid ja energiajulgeolek

Sanktsioonide ja energiajulgeoleku vahel on keerukas vastastikmõju. Sanktsioone kehtestaval riigil tuleb arvestada, et kui piirangud puudutavad energiaimporti, võib see lühiajaliselt ohustada ka tema enda varustuskindlust. Näiteks Euroopa Liit seisis 2022. aastal silmitsi dilemmaga, kus ühelt poolt sooviti Venemaa agressioonile vastata ulatuslike energiasanktsioonidega, kuid teiselt poolt takistas konsensuse saavutamist mitme liikmesriigi sõltuvus Venemaa gaasist gaasiembargo osas (Tagliapietra, 2022). See nn energiajulgeoleku paradoks näitab, et sanktsioonide edukus sõltub sanktsioneerijate suutlikkusest oma energiavarustus alternatiivsete allikatega kindlustada. Kui see õnnestub, võivad sanktsioonid pikemas plaanis tugevdada sanktsioneerija energiajulgeolekut.

Samas võivad sanktsioonid tugevasti kahjustada sihtriigi energiajulgeolekut. Empiirilised analüüsid kinnitavad, et ulatuslikud rahvusvahelised sanktsioonid, eriti ühepoolised majandussanktsioonid, avaldavad olulist negatiivset mõju sanktsioneeritava riigi energia varustuskindlusele (Chen et al., 2023: 3083–3084). Sihtriigi nafta- ja gaasitootmise langus, investeeringute peatumine või tehnoloogilise abi kadumine on mõned võimalikud tagajärjed, mis õõnestavad tema energiasüsteemi toimimist. Sellistes tingimustes peavad sanktsiooni all olevad riigid pöörama tähelepanu alternatiivsete tarnijate leidmisele või siseressursside arendamisele, et leevendada piirangute mõju energiavarustusele (Chen et al., 2023: 3090).

Energia on rahvusvahelistes suhetes ka ise mõjukas võimukomponent, mida võib kasutada survevahendina. Niinimetatud energiarelva kontseptsiooni kohaselt võib domineeriv tarnija sanktsioonide asemel rakendada otseselt energiatarnete piiramist, saavutamaks poliitilisi eesmärke. Balti riikide ajalugu pakub mitmeid näiteid, kus Venemaa on kasutanud energiavarustuse katkemist survevahendina: 1990. aastal kehtestati Leedule iseseisvuspüüdluste mahasurumiseks ulatuslik majanduslik ja energeetiline blokaad, 2006. aastal katkestas Venemaa ootamatult naftajuhtme kaudu tärned pärast seda, kui Leedu ei nõustunud müüma oma naftatehast Venemaa kontrollile, ning pikalt rakendati Balti riikide suhtes diferentseeritud ja poliitiliselt kallutatud gaasihindade poliitikat (Budginaite-Froehly, 2025). Need juhtumid illustreerivad, kuidas energiasõltuvust saab kasutada geopoliitilise mõjutusvahendina, seades sõltuvad riigid tõsiste riskide ette.

Eelnev näitab, et energiajulgeoleku kaalutlustel on keskne roll sanktsioonipoliitika planeerimisel. Riigid peavad hindama, kas ja kuidas on nad valmis taluma energiavarustuse

piiranguid, mida sanktsioonide rakendamine võib kaasa tuua, ning milliseid samme astuda nende mõjude leevendamiseks. Samal ajal võib sanktsioonide rakendamine osutada strateegiliseks vahendiks energiajulgeoleku suurendamisel, kui sellega kaasneb ohtliku sõltuvussuhte lõpetamine. Balti riikide kogemus, mida käsitletakse alljärgnevalt, on näide sellest, kuidas sanktsioonide- ja energiajulgeoleku-vaheline dünaamika avaldub väikeriigi julgeolekupoliitikas.

1.5 Balti riikide kontekst: sanktsioonid ja energiapoliitika areng

Eesti, Läti ja Leedu on viimase aastakümne jooksul liikunud energiapoliitikas radikaalselt uue suuna poole, tingituna julgeolekukaalutlustest ja sanktsioonide mõjust. Pikka aega püsisid nad pea täielikult sõltuvana Venemaa energiavarustusest, veel 2021. aastal kattis import Venemaalt valdava osa nende gaasi- ja naftatarbimisest ning elektrisüsteemid toimisid Venemaa kontrollitud võrkude raames (Kumar, 2024). Niivõrd ühekülgselt sõltuvust tajuti Balti riikides otseselt ohuna. Venemaa-kesksest energiavarustusest tulenevat riski riiklikule julgeolekule rõhutati nii poliitikadokumentides kui ka ekspertide analüüsid (Kumar, 2024). Juba enne 2022. aastat alustati strateegilisi samme selle haavatavuse vähendamiseks, Leedu rajatud veeldatud maagaasi terminal Klaipėdas avas Balti regioonile juurdepääsu üleilmsetele gaasiturgudele ja vähendas oluliselt Gazpromi monopolset mõju kohalikel turgudel (Mäe, 2013). Samuti investeeriti Balti- ja Põhjamaade energiaühendustesse, näiteks elektrikaablid Estlink Soome ja NordBalt Rootsiga ning gaasiühendus GIPL Poolaga ning loodi regionaalne koostöö varustuskindluse parandamiseks.

Venemaa 2022. aasta invasioon Ukrainasse ja sellele järgnenud lääneriikide sanktsioonid kiirendasid Balti riikide energiapoliitika muudatusi. Vaid mõni nädal pärast sõja algust kuulutasid Eesti, Läti ja Leedu, et lõpetavad Venemaalt energia ostmise, vaatamata ajaloolisele sõltuvusele (Kumar, 2024). 2022. aasta aprillis lõpetati Venemaa maagaasi sissevedu täielikult, Balti riikidest said esimesed Euroopa Liidu liikmed, kes astusid sellise otsustava sammu (Budginaite-Froehly, 2025). Peatselt lõpetati ka Venemaa elektri ja naftatoodete import, mis asendati alternatiivsete tarnete ja varudega ja need olid kiiresti mobiliseeritud tänu varasematele taristuinvesteeringutele ja kriisimeetmetele (Budginaite-Froehly, 2025). Niisiis rakendus sanktsioonipoliitika Balti riikidele otseses kooskõlas energiajulgeoleku eesmärkidega ja aastakümnete-pikkune sõltuvussuhe katkestati lühikese ajaga.

Niivõrd järsk energiakursi muutus tõi esialgu kaasa majanduslikke raskusi. Katkenud impordi asemel tuli hankida kallimaid asendusallikaid ning energiahinnad tõusid kogu regioonis. 2022. aasta teises pooles ulatus inflatsioon Eestis üle 24%, olles kõrgeim näitaja ELis ning selle hinnatõusu põhjustas suures osas energiakandjate kallinemine (ERR (a), 2022). Venemaalt gaasi ostmise lõpetamine tähendas muuhulgas, et Eesti ja teised Balti riigid pidid ajutiselt suurendama elektri tootmist põlevkivist või ostma elektrit Põhjamaade turult, mis tagas varustuse toimimise, kuid kõrgema omahinnaga (Kumar, 2024). Siiski leidsid Balti valitsused, et lühiajalised majanduslikud kulud on õigustatud, arvestades pikaajalist eesmärki kõrvaldada Venemaa võime neid energiasõltuvuse kaudu mõjutada. Balti riikide juhid on rõhutanud oma otsuste põhimõttele kindlust ning kutsunud ka teisi Euroopa riike üles loobuma Venemaa energiast ühiselt, et suurendada kogu regiooni vastupanuvõimet geopoliitilisele survele (Budginaite-Froehly, 2025).

Aastatel 2022–2024 jätkasid Balti riigid jõupingutusi energiajulgeoleku tugevdamiseks. Tagamaks gaasivarustust ilma Venemaata, hoiti Läti Inčukalnsi maa-alust gaasihoidlat maksimaalselt täidetuna alternatiivsete tarnetega ning Eesti kiirendas uue LNG vastuvõtuvõimekuse rajamist Paldiski sadamas, esimene kai valmis 2022. aasta lõpuks (Kumar, 2024). Paralleelselt viidi ellu ulatuslik elektrisüsteemide ümberseadistamine, juba 2022. aastal testiti Baltikumi ja Kesk-Euroopa elektrivõrkude sünkroonimist hädaolukorras ning valmistati ette lõplikku üleminekut Euroopa Liidu sagedusalasse. 2025. aasta veebruaris lahutati Balti riikide elektrivõrgud lõplikult Venemaa ühendussüsteemist ning liideti Mandri-Euroopa võrguga, eemaldades sellega viimasegi tehnoloogilise sõltuvuslüli Venemaast (Sytas & Laizans, 2025).

1.6 Sanktsioonide mõju

Sanktsioonide rakendamine käivitab mitmetahulise mõjumehhanismi, mis mõjutab nii sihtriikide kui ka sanktsioone kehtestavate riikide poliitilist ja strateegilist käitumist. Teoreetiliselt võib sanktsioone käsitleda kui osa strateegilise interaktsiooni mängust riikide vahel: sanktsioone kehtestav pool üritab muuta sihtriigi kuluhinnangut teatud poliitika jätkamisel, tekitades majanduslikku survet, samal ajal kui sihtriik hindab, kas tal on otstarbekam järele anda või püüda sanktsioonidega kohaneda. Selline vastastikune mõjutamine tähendab, et mõlemad pooled tegutsevad strateegiliselt, püüdes oma huve maksimaalselt kaitsta. See on strateegiline käitumine kitsamas mõistes.

Sanktsioonide mõju sihtriigile avaldub esmajoones majanduses. Kaubanduspiirangud, investeringute äravool ja finantssanktsioonid vähendavad sihtriigi majanduslikke ressursse. See võib omakorda tekitada sisepoliitilist survet sihtriigi valitsusele, rahulolematust majandusraskuste tõttu või vähendada riigi võimet jätkata vaidlusalust poliitikat, vähem raha relvastusele või mõjutustegevusele. Lisa L. Martin ja teised rahvusvaheliste suhete teoreetikud on märkinud, et sihtriigi kalkulatsioon sõltub ka tulevikuperspektiivist, kui sanktsiooni kehtestajad suudavad veenvalt kommunikeerida, et surve jätkub ja võib isegi süveneda, siis võib sihtriik pidada targemaks teha strateegilist kannapööret (Martin, 1992: 56-57). Daniel Drezner rõhutab aga, et sanktsioonide mängus arvestavad mõlemad pooled ka konflikti eskaleerumise võimalust, kui sihtriik näeb, et sanktsioonide surve võiks tema julgeolekut tõsiselt ohustada, võib ta hoopis enne järeleandmisi eskaleerida vastutegevust või otsida alternatiivseid liitlasi (Drezner, 1999: 17). Seetõttu võivad sanktsioonid mõnikord viia soovimatute strateegiliste tagajärgedeni, eriti kui sihtriik tunnetab eksistentsiaalset survet.

Üldiselt saab eristada kahte peamist käitumismustrit sihtriikide puhul sanktsioonide surve all. Esimeseks käitumismustriks on strateegiline kohanemine, sihtriik muudab oma poliitikat või käitumist sanktsioonide nõuetele vastavaks, et sanktsioonidest vabaneda. Sanktsioonide idealistlik eesmärk on poliitilise muutuse saavutamine. Teine tihti esinev muster on vastustrategia ja sanktsioonidest kõrvalehoidmine, kus sihtriik püüab leida viise sanktsioonide mõju pehmemendamiseks ilma oma poliitikat muutmata. Uuringud on näidanud, et paljud sanktsioonide all olevad riigid võtavad kasutusele korduvaid meetmeid, nagu kohaliku majanduse ümberkorraldamine, mis hõlma uute tarnijate leidmist, asendustoodete arendamist, rahvusvahelise toetuse otsimist teistelt partneritelt. Ning lisaks veel otsesed sanktsioonidest möödahiilimise praktikad nagu salakaubandus ja vahendajate kasutamine (Erport & Fadlon, 2023). Sellised käitumismustrid on ilmnunud nii Põhja-Korea, Iraani kui ka Venemaa puhul, kes on välja arendanud oskuse sanktsioonidega “manööverdada”, mis tähendab, et leitakse varuvariante ja uusi koostööpartnereid (Erport & Fadlon, 2023). Sihtriigi strateegiline käitumine sanktsioonide all sõltub suuresti sellest, kui kriitiline on sanktsioneeritud valdkond riigi julgeoleku ja majanduse jaoks ning millised on alternatiivid. Näiteks energiasanktsioonide korral, nagu Venemaal, võib sihtriik püüda suunata oma energiaekspordi uutele turgudele või kasutada finantspuhvleid, et ajutiselt majandusšokki leevendada.

Sanktsioone kehtestavad riigid peavad ka oma strateegiat kohandama. Sanktsioonide mõju puudutab ka sanktsioneerijaid endid, eriti juhul kui nad on sihtriigist majanduslikult sõltuvad. Sellisel juhul räägitakse sageli tahtmatutest tagajärgedest. Sanktsioonide kehtestaja võib kannatada majanduslikku kahju, näiteks kaotada soodsa energia- või kaubanduspartneri ning see võib sundida ka kehtestajat muutma oma strateegiat. Sanktsioonide teoorias on teada, et edukad sanktsioonid nõuavad sanktsioone kehtestavate riikide koostööd ja ühtsust (Martin, 1992: 15), vastasel juhul võib sihtriik kiilu vahele lüüa. Seega sanktsioone kehtestavad riigid tegutsevad strateegiliselt, püüdes hoida rahvusvahelist koalitsiooni ühtsena, et vältida sanktsioonide efekti nõrgestamist ning samal ajal võttes kasutusele meetmeid, mis aitavad neil endil sanktsioonidest tulenevaid majanduslikke mõjusid tasakaalustada. Hea näide on Euroopa Liidu riikide käitumine Venemaa-vastaste sanktsioonide kontekstis. Kuigi Venemaa energiakandjate impordi piiramine oli majanduslikult valulik otsus, kaasnes sellega kohe strateegiline tegevus alternatiivsete allikate leidmiseks. Veeldatud maagaasi (LNG) ostude suurendamine teistelt tarnijatelt, kiirendatud üleminek taastuvenergiatele ning energiatarbimise vähendamise meetmed. Selline proaktiivne strateegiline kohanemine sanktsioonide kehtestajate poolel on aidanud hoida nende sanktsioonide poliitilist jätkusuutlikkust.

Sanktsioonide mõju mehhanismi saab kirjeldada kui strateegilise käitumise ahelat, kus iga osaleja, nii sanktsiooni kehtestaja kui ka selle sihtmärk, püüab oma järgmisi samme planeerida teise osapoole reaktsiooni arvestades. See on dünaamiline protsess, kus sanktsioonid on tõhusad üksnes juhul, kui sihtriigi strateegiline kalkulatsioon muutub nii, et soovitud poliitikamuutus on tema jaoks kasulikum kui sanktsioonide all kannatamine (Masters, 2017). Venemaa-vastaste sanktsioonide kontekstis tähendab see näiteks seda, et Venemaa peaks hindama oma agressiivse välispoliitika jätkamist sedavõrd kulukaks, läbi majandusisolatsiooni ja ressursside vähenemise, et tal tekib stiimul kompromissideks. Senine kogemus viitab, et strateegilise pöördepunkti saavutamine on keeruline, eriti autoritaarsetes režiimides, kus võimaladvik suudab sageli säilitada oma huvid elanikkonna heaolu arvelt ning leida viise sanktsioonide mõju pehmendamiseks või kõrvalejuhtimiseks. Samal ajal täidavad sanktsioonid rahvusvahelisel tasandil olulist heidutusfunktsiooni, andes kolmandatele riikidele selge signaali, et normidest kõrvalekaldumine võib kaasa tuua poliitilise ja majandusliku isolatsiooni.

1.7 Teoreetilised ootused ja hüpoteesid

Eelnev teoreetiline käsitlus sanktsioonide ja energiapoliitika seostest võimaldab sõnastada uurimisküsimusele konkreetseid ootusi. Põhiline uurimisküsimus antud töös on, kuidas on Venemaa-vastased sanktsioonid mõjutanud Balti riikide energiapoliitikat ja energiajulgeolekut? Teooria põhjal võib eeldada, et väliste sanktsioonide surve korral toimuvad märkimisväärsed muutused riikide poliitikates energia valdkonnas. Balti riigid, olles pikka aega olnud tugevalt sõltuvad Venemaa fossiilkütustest ja elektrist, seisid silmitsi vajadusega kiiresti kohaneda uute oludega pärast seda, kui Euroopa Liit ja teised lääneriigid kehtestasid Venemaale sanktsioonid seoses Ukraina sõjaga. Sellest tulenevalt püstitatakse töös järgmised hüpoteesid:

H1: Venemaa-vastased sanktsioonid tingivad Balti riikide energiapoliitikas olulise ümberorientatsiooni, mis väljendub sõltuvuse vähendamises Venemaa energiakandjatest ja varustusteede diversifitseerimises. Teoreetilise tausta põhjal võib eeldada, et riigid, kelle varustuskindlus on ohus, reageerivad välisele survele ennetava strateegiaga. Nad otsivad alternatiivseid energiaallikaid ja -tarnijaid ning võtavad kasutusele poliitika, mis vähendavad senist haavatavust. Sanktsioonid kiirendavad sellist käitumist, sest Venemaalt impordi jätkamine muutub poliitiliselt ja majanduslikult ebasoovitavaks või isegi võimatuks. Hüpoteesi H1 loogika on, et sanktsioonide ja Venemaa ebausaldusväärsuse tingimustes liiguvad Balti riigid energiapoliitikas iseseisvuse suunas, isegi kui lühiajaliselt tuleb leida erakorralisi lahendusi.

H2: Venemaa-vastaste sanktsioonide pikaajaliseks tulemuseks on Balti riikide energiajulgeoleku tugevnemine, kuigi lühikeses perspektiivis võivad sanktsioonid tuua esile varustuskindluse riske ja lisakulusid. Selle hüpoteesi teoreetiline põhjendus lähtub energiajulgeoleku kontseptsioonist. Esialgu võib järsk Venemaa energiale ligipääsu piiramine põhjustada šoki, näiteks energiahindade tõusu või vajadus tarbimist piirata, mis tähendab lühiajalist julgeolekuriski varustuse katkestuste ja hinnakriiside näol. Kuid see šokk sunnib riike kiirendama investeeringuid alternatiivsesse taristusse: LNG terminalid, taastuvenergia tootmine, elektrivõrkude ühendused ja tihendama rahvusvahelist koostööd, mis pikaajalises vaates suurendab süsteemi vastupidavust (Sovacool, 2013: 835). Balti riikide puhul ongi oodata, et sanktsioonid funktsioneerivad katalüsaatorina juba käimasolevatele projektidele. Elektrisüsteemide sünkroniseerimine Euroopa Liiduga ja uute ühenduste rajamine saavad hoogu juurde, sest geopoliitiline sund teeb nendest kõrge prioriteediga küsimused. Juba 2023. aasta lõpuks näitasid esialgsed tulemused, et Venemaa osakaal Balti riikide energiavarustuses

oli drastiliselt kahanenud ilma, et piirkonnas oleks tekkinud energiakatkestusi. Euroopa Liidu tasandil langes Venemaa nafta osakaal importides 27%-lt (2022 alguses) umbes 3%-ni aasta hiljem (Euroopa Komisjon, 2025), mis viitab, et alternatiivsed tarded suudeti leida. Seega eeldab H2, et sanktsioonide kohene negatiivne mõju, näiteks kõrgemad kütusehinnad 2022. aastal, asendub mõne aastaga positiivse mõjuga, kuna Balti riikide energiasüsteem muutub mitmekesisemaks ja vähem haavatavaks ühe tarnija suhtes. Hüpoteesi H2 toetab ka asjaolu, et Balti riigid on sanktsioonidele reageerides astunud samme riskide maandamiseks, näiteks Leedu ehitas juba varem Klaipėda LNG terminali ning 2022. aastal kasvas selle kaudu tarnitava gaasi osatähtsus oluliselt, kompenseerides Venemaalt imporditava gaasi kadumist. Samuti on käivitatud regionaalsed koostööalgatused, Balti riikide ühise gaasitaristu planeerimine.

Regionaalne koostöö mängib väikeriikide energiajulgeoleku tugevdamisel otsustavat rolli, eriti olukorras, kus riigid on vastastikku sõltuvad ühiste taristute ja turgude kaudu. Liberaalse institutsionalismi vaatenurgast (Keohane & Nye, 1977: 8) aitab selline koostöö maandada riske ja suurendada stabiilsust, võimaldades riikidel tegutseda koordineeritult kriisides ning tugineda jagatud ressurssidele ja otsustusmehhanismidele. Balti riikide kontekstis on piiriülesed energiavõrgud, ühised gaasi- ja elektriturud ning ELi raamistikus elluviidavad investeerimisprojektid kujunenud oluliseks vastuseks energiasõltuvusele ja geopoliitilisele survele. Tugev koostöö mitte ainult ei mitmekesista energiaallikaid, vaid loob ka kollektiivse vastupanuvõime, mis aitab kogu regioonil toime tulla energiatarnete katkestuste ja sanktsioonide mõjudega. Sellest lähtuvalt sõnastatakse töö kolmas hüpotees:

H3: Regionaalse koostöö süvenemine tugevdab energiajulgeolekut sanktsioonide tingimustes. Hüpoteesi aluseks on seisukoht, et mida tihedam on riikidevaheline sõltuvus, seda tähtsamaks muutub nende koostöö. Regionaalne koostöö, eriti energiavaldkonnas võimaldab riikidel jagada ressursse, koordineerida kriisimeetmeid ja tugevdada vastupanuvõimet tarnete katkemisele. Balti riikide puhul on varasemalt tõestatud, et infrastruktuuride sidumine (nt Balticconnector, GIPL, Estlink, NordBalt) ning ühisturgude loomine vähendavad iga riigi haavatavust eraldi ja tugevdavad kollektiivset energiajulgeolekut. Seega võib eeldada, et EL-i sanktsioonide kontekstis toimus regionaalse koostöö süvenemine, mis toetas kaudselt sõltuvuse vähendamist ja varustuskindlust. Käesolevas uurimuses eeldatakse, et Balti riigid mitte ainult ei otsinud individuaalseid lahendusi, vaid süvendasid omavahelist ja EL-i ülesest koostööd strateegilise koordineerituse tagamiseks.

Teoreetiline raamistik seab ootuse, et Venemaa-vastased sanktsioonid toovad kaasa struktuursed muudatused Balti riikide energiapoliitikas, mis tähendab, et need riigid liiguvad suurema iseseisvuse ja mitmekesisuse suunas (H1) ning et need muutused avaldavad positiivset mõju nende energiapoliitika keskmes ja pikas perspektiivis (H2), isegi kui üleminekuaeg võib olla raskustega täidetud. Samuti eeldatakse, et energiapoliitiline koostöö riikide vahel süveneb (H3), kuna kriisiolukorras osutub regionaalne koordineeritus ja taristuühenduste integreeritus oluliseks energiapoliitika tugisambaks. Edasine empiiriline analüüs keskendubki nende hüpoteeside kontrollimisele, võrreldes Balti riikide energiapoliitika dokumente ja energianäitajaid enne ja pärast sanktsioonide kehtestamist.

2. Metoodika

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida, kuidas Euroopa Liidu Venemaa-vastased sanktsioonid aastatel 2014–2024 on mõjutanud Eesti, Läti ja Leedu energiapoliitikat ning energiajulgeolekut. Sellise keeruka ja mitmetahulise poliitilise protsessi uurimiseks rakendati kvalitatiivset võrdlevat juhtumiuuringut, mis võimaldab põhjalikult analüüsida sarnaste riikide poliitilisi reaktsioone ühisele välismõjule. Juhtumiuuringu strateegia on sobiv, kuna uurimisküsimus keskendub protsesside mõistmisele ja seletamisele kontekstis, kus uurijal puudub kontroll sündmuste üle. Võrdlev lähenemine aitab esile tuua nii ühisjooni kui ka erinevusi Balti riikide lähenemistes energiapoliitika ümberkujundamisele sanktsioonide tingimustes.

Juhtumite valikul lähtuti põhimõttest, et Eesti, Läti ja Leedu esindavad piirkonda, kus Venemaa energiasõltuvus oli enne 2014. aastat märkimisväärne ning kus geopoliitiline haavatavus muutis energiajulgeoleku küsimused keskseks poliitiliseks teemaks. Riikide sarnane ajalugu, majanduslik raamistik ja kuulumine Euroopa Liitu loovad võrdlemiseks sobiva aluse, võimaldades uurida, kuidas identsetest välisteguritest ehk eelkõige sanktsioonidest tingitud surve mõjutas nende poliitikavalikuid.

Töös rakendatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit, et uurida sanktsioonide mõjul toimunud muutusi Balti riikide energiapoliitikates. Uurimisstrateegia hõlmab peamiselt strateegilisi dokumente, milleks on riikide energiaturvalisuse strateegiad, energiamajanduse arengukavasid, erinevaid Euroopa Liidu andmeid ja töös kasutatakse ka meediaväljaandeid. Analüüsi keskmes on teooriast tuletatud kontseptuaalsed kategooriad, mida dokumentidest otsiti ja mille esinemist ning rõhuasetust mõõdeti. Olulisimad kategooriad olid: sõltuvus Venemaa energiaallikatest, varustuskindlus (energiajulgeoleku võtmemõõdik) ja regionaalne ja rahvusvaheline koostöö energiapoliitikas. Sõltuvuse kontseptsioon toetub vastastikuse sõltuvuse teooriale ja energiajulgeoleku käsitlestele, mille kohaselt impordisõltuvuse vähendamise rõhutamine strateegiadokumentides viitab riikide teadlikule reageeringule sanktsioonidest või tarnijariikidest lähtuvatele riskidele. Mida sagedamini ja tugevamalt seda teemat esile tuuakse, seda selgemalt ilmneb püüdlus maandada geopoliitilist haavatavust ja tugevdada energiajulgeolekut. Näiteks uuriti, kas strateegiadokumendid sisaldavad konkreetseid eesmärke või meetmeid Venemaalt impordi asendamiseks. Märksõnu nagu sõltumatuse suurendamine, alternatiivsed tarnijad, diversifitseerimine. Varustuskindluse

kategooria tuleneb energiajulgeoleku teoriast ehk stabiilne energiavaru on riigi julgeoleku alus. Varustuskindluse käsitlemise ulatuse hindamiseks analüüsiti strateegiadokumentides nii selle mõiste mainimissagedust kui ka konteksti, milles seda kasutati. Tähelepanu pöörati sellele, kas varustuskindlus või tarnekindlus esines näiteks seoses gaasitarnete katkemise riskidega, elektrisüsteemi varuvõimsuste tagamisega või muude kriisisituatsioonide lahendamise plaanidega. Eeldasime, et pärast sanktsioonide kehtestamist suureneb varustuskindluse temaatika tähtsus, mistõttu peaksid strateegiadokumendid senisest enam keskenduma riskide maandamisele ning energiasüsteemide vastupanuvõimele. Koostöö kategooria käsitlemisel keskenduti sellele, kuidas strateegiadokumendid ja raportid rõhutavad rahvusvahelise ja regionaalse koostöö rolli energiajulgeoleku tagamisel, eelkõige kriisidele reageerimisel ja varustuskindluse parandamisel. Siin jälgiti viiteid rahvusvahelisele koostööle, näiteks Euroopa Liidu solidaarsusmehhanismidele, regionaalsetele ühisprojektidele ning diplomaatilistele püüdlustele energiajulgeoleku vallas. Näiteks Eesti energiapoliitika ametlikes suunistes on rõhutatud, et riik panustab aktiivselt rahvusvahelisse koostösse (IEA liikmelisus, Balti ühine gaasiturg) just energiapoliitika eesmärkide saavutamiseks (Kliimaministeeriumi koduleht, 2025), mis kinnitab koostöö olulisust. Tulemuste struktureerimisel seoti need kategooriad tagasi teoriaga. Kui dokumentides ilmnes märgatav muutus, siis tõlgendati seda teoreetilises võtmes. Mõõtmise täpsustus, sõltuvuse vähendamist mõõdeti empiirilisel, näiteks importstatistika muutused nagu näidatud Joonis 1. Varustuskindlust käsitleti peamiselt strateegilistes eesmärkides ja meetmetes, näiteks uute ühenduste rajamine, varude suurendamine on indikaatorid, et varustuskindlust peetakse ohustatuks ja seda tahetakse tugevdada. Koostöö kategooria puhul loeti kvalitatiivselt, milliseid koostööalgatusi mainitakse enne ja pärast sanktsioone. Hüpoteesile H2 vastavalt ootame, et pärast 2022. aastat rõhutatakse dokumentides enam EL ühiste sammude olulisust, milleks on ühiselt energia hankimine ja solidaarsusmehhanismid. Niisugune kategooriapõhine sisuanalüüs tugevdab meetodi seost teoriaga, igale teoreetilisele konstruktsioonile (sõltuvus, julgeolek, koostöö) vastab konkreetne vaatluselement allikates.

Uurimistöö käigus järgiti teaduseetika põhimõtteid, tagades objektiivsuse ja allikate korrektse kasutamise. Kuna töö põhines avalikel dokumentidel, ei kaasatud isikuandmeid ega konfidentsiaalset infot. Tulemuste tõlgendamisel püüti vältida liigseid üldistusi ning arvestada uurimismeetodi piirangutega. Eelkõige tuleb silmas pidada, et poliitiliste protsesside analüüs dokumentide põhjal sõltub osaliselt tõlgendusest ning riikide

kontekstuaalsed erinevused võivad mõjutada tulemusi. Samuti ei võimalda selline kvalitatiivne lähenemine pakkuda statistilist üldistust väljaspool uuritud juhtumeid.

Valitud meetodika võimaldas vastata uurimisküsimusele, pakkudes põhjalikku arusaama sellest, kuidas EL sanktsioonid Venemaale kujundasid Balti riikide energiapoliitilisi otsuseid ja tugevdasid nende püüdlusi suurendada energiajulgeolekut. Läbimõeldud juhtumivalik, süsteemne andmekogumine ning teoreetiline raamistik löid eeldused usaldusväärsete järelduste tegemiseks, arvestades samas teadlikult uurimistöö piiranguid.

3. Empiiriline analüüs

Empiirilises peatükis analüüsitakse, kuidas Euroopa Liidu Venemaa-vastased sanktsioonid aastatel 2014–2024 on mõjutanud Balti riikide energiapoliitikat ja energiajulgeolekut. Kõigepealt antakse ülevaade, milliseid strateegilisi eesmärke Balti riigid sanktsioonide kontekstis taotlesid, keskendudes energiasõltuvuse vähendamisele ja varustuskindluse tagamisele. Seejärel uuritakse temaatiliste lõikude kaudu, milliseid konkreetseid poliitikameetmeid ja taristulisi muudatusi rakendati, et sanktsioonide tingimustes kohaneda. Analüüsi käigus võrreldakse Eesti, Läti ja Leedu lähenemisviise, tuues esile nii ühisjooned kui ka riigipõhised erinevused. Empiirilise osa lõpus tõlgendatakse saadud tulemusi töö teoreetilise raamistiku valguses, et hinnata, mil määral suutsid Balti riigid sanktsioonidest tulenevaid riske maandada ja oma energiajulgeolekut tugevdada.

3.1 Varustuskindlus: tarnekindluse tagamine sanktsioonide tingimustes

Baltimaade energiapoliitika keskmes on 2014. aastast alates olnud varustuskindluse parandamine olukorras, kus senine peamine energiavarustaja Venemaa on sanktsioonide tõttu välja arvatud. Energiajulgeoleku vaatenurgast tähistab varustuskindlus riigi suutlikkust hoida energiavarustus katkestusteta toimivana ka kriisiolukorras (IEA, 2021). 2014. aastal kehtestatud EL-i sanktsioonid Venemaa vastu ei piiranud otseselt maagaasi importi, kuid rõhutasid Balti riikidele nende haavatavust. Eriti terav oli küsimus maagaasi tarnekindluses, sest enne sanktsioone sõltusid Eesti, Läti ja Leedu peaaegu täielikult Gazpromi gaasitarnetest. Näiteks kattis 2013. aastal Venemaa import 100% Leedu gaasivajadusest (Hyndle-Hussein, 2014). Selline sõltuvus tähendas, et igasugune Venemaa-poolne tarnete katkemine, sanktsioonide või poliitilise surve tõttu, võinuks piirkonna energiavarustust halvendada.

Pärast 2014. aastat astusid Balti riigid samme, et tugevdada gaasitarnete varustuskindlust. Murranguline oli Leedu veeldatud maagaasi (LNG) terminali “Independence” avamine Klaipėda sadamas 2014. aasta lõpus. LNG-terminal andis Leedule ja laiemalt Baltikumi regioonile esmakordselt ligipääsu alternatiivsetele gaasitarnetele maailma turult (Budginaite-Froehly, 2024). Kuigi terminal rajati Leetu ühepoolse otsusega, pärast ebaõnnestunud katseid ehitada ühist regionaalset LNG jaama, võimaldas see mitmekesistada Balti regiooni gaasi allikaid. Juba mõne aasta jooksul alanesid Leedu gaasihinnad ning

Gazpromi monopolne positsioon murdus (Andžāns, 2022). Samal ajal parandasid Eesti ja Läti tarnekindlust tänu piirkondlikule koostööle, 2019. aastal valmis Eesti ja Soome vaheline Balticconnector gaasijuhe ning 2020. aastast toimib ühine Balti–Soome gaasiturg, mis võimaldab gaasi vabamat liikumist piirkonnas (Andžāns, 2022). Need infrastruktuursed arendused tähendasid, et 2022. aasta kriisi puhkedes olid Balti riigid esmakordselt suutnud hankida gaasi ka mujalt kui idast.

Varustuskindluse proovikiviks kujunes Venemaa täiemahuline invasioon Ukrainasse 2022. aastal, millega kaasnesid seninägematud sanktsioonid energiapoliitikas. Balti riigid reageerisid otsustavalt ja alates aprillist 2022 lõpetasid Leedu, Läti ja Eesti täielikult Venemaa gaasi sisseostu, saades esimesteks EL riikideks, kes loobusid nii torugaasist kui veeldatud maagaasist Venemaalt (Al Jazeera, 2022). See oli võimalik tänu alternatiivsetele tarneahelatele, Klaipėda LNG terminalist sai peamine gaasi sisenemispunkt ning olemasolevad gaasitoruühendused, sh äsja käivitunud Poola-Leedu gaasiühendus GIPL, võimaldasid gaasi liikumist regiooni ka Poola kaudu (Euroopa Komisjon, 2022). Läti Inčukalnsi maa-alune gaasihoidla tagas samuti varu ning 2022. aasta suvel täideti hoidla maksimaalselt muude tarnijate gaasiga, et valmistuda talveperioodiks Venemaa gaasita (IEA, 2024). Kuigi Venemaa katkestas 2022. aastal gaasi ekspordi ka mitmele teisele riigile, suutsid Baltimaad tänu eeltoodud meetmetele vältida gaasi varustuskriisi.

Elektrivarustuse kindlus oli samuti kriitiline teema. Ajalooliselt olid Balti riikide elektrisüsteemid osa Venemaa juhitud BRELL-sünkroonalast, mis ühendas Eestit, Lätit, Leedut, Venemaad ja Valgevenet. See tähendas, et sageduse hoidmiseks sõltuti Moskva dispetšerist ning Venemaa elektrivõrgust, mis kujutas endast strateegilist riski (Budginaite-Froehly, 2025). Juba enne 2014. aasta sanktsioone alustati aga elektrisüsteemide integreerimist Lääne-Euroopaga. Eesti ja Soome vahelised Estlink 1 (2006) ja Estlink 2 (2014) kaablid ning Leedu ja Rootsi vaheline NordBalt ja Leedu-Poola LitPol Link (mõlemad 2015) lõid esimesed püsivad ühendused Baltikumi ja EL-i elektrivõrkude vahel (Andžāns, 2022). Need ühendused parandasid varustuskindlust, võimaldades importida elektrit Põhjamaade ja Poola turult juhuks, kui Venemaa tarned katkevad. 2022. aastal tõusis see valmisolek päevakorda, kui Balti riigid peatasid Venemaalt ja Valgevenest elektri ostmise pärast sõja algust, tuginedes täielikult omamaisele tootmisele ja Euroopa-sisesele elektrikaubandusele (Budginaite-Froehly, 2024).

Naftatoodete varustuskindlus osutus sanktsioonide käigus Balti riikide jaoks veidi väiksemaks probleemiks, kuna naftaturg on globaalsem ja tarnijaid rohkem. Siiski oli Venemaa nafta osakaal märkimisväärne Leedu naftatööstuses, Mazeikiiai naftatöötlemistehas (Orlen Lietuva) oli varem saanud toornaftat Venemaalt läbi torujuhtme. Juba 2006. aastal aga peatas Venemaa selle torujuhtme kaudu tarned poliitiliste erimeelsuste tõttu (Budginaite-Froehly, 2025), sundides Leedut importima naftat alternatiivsetelt turgudelt läbi Būtingė naftaterminaali. See eelnev kogemus tähendas, et 2014–2022 sanktsioonide perioodil oli Leedu naftavarustus juba diversifitseeritud. Euroopa Liidu 2022. aasta naftaembargo Venemaale mõjutas Balti riike suhteliselt vähe, sest Leedu rafineerimistehas oli juba varustatud muudest allikatest ja Eesti ning Läti said vedelkütuseid peamiselt maailmaturult (Euroopa Komisjon, 2022). Sellegipoolest pidid riigid tähelepanu pöörama kütusevarudele, mille käigus suurendati strateegilisi reservvarusid ning tagati naftasaaduste piisav kättesaadavus ka sanktsioonide jõustudes.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Balti riigid suutsid aastatel 2014–2024 varustuskindluse säilitada ja isegi tugevdada, hoolimata Venemaa-vastastest sanktsioonidest. Kuigi lühiajaliselt tõid uued tarneahelad kaasa suuremaid kulutusi (nt kallim LNG ja Põhjamaade elekter), peeti need kulud õigustatuks pikemaajalise julgeoleku saavutamise nimel (Mäe, 2022). Eesti ja teised piirkonna riigid pidid 2022. aastal ajutiselt suurendama elektritootmist oma põlevkivist (Eestis) ning ostma puudujääva elektri Põhjamaade turult, mis tagas varustuse toimimise kõrgema omahinnaga (International Energy Agency, 2024; Mäe, 2022). Balti valitsused rõhutasid siiski, et lühiajalised majanduslikud kulud on põhjendatud, oluline oli kõrvaldada Venemaa võime mõjutada regiooni energiavarustust ja julgeolekut edaspidi (Mäe, 2022; Budginaite-Froehly, 2025) Sanktsioonide tingimustes välja kujundatud uued tarnevõimalused (LNG, alternatiivsed elektriühendused) muutsid Balti riikide energiavarustuse oluliselt vastupidavamaks ning vähendasid Venemaa-poolsete tarnehäirete riski miinimumini. Varustuskindluse tagamine sanktsioonide ajal kinnitas seega Balti riikide strateegiliste otsuste otstarbekust ning pani aluse tugevamale energiajulgeolekule.

3.2 Energiasõltuvuse vähendamine

Energiasõltuvuse vähendamine Venemaast on olnud Balti riikide strateegiline vastus sanktsioonide ajastul. Kui 2010. aastate alguses oli Venemaa osakaal Balti riikide energiaimpordis domineeriv, siis kümnendi lõpuks ja eriti pärast 2022. aasta sündmusi on see

osakaal drastiliselt kahanenud. Veel 2021. aastal moodustasid Venemaa tärned valdava osa Baltikumi gaasi- ja naftatarbimisest (Kumar, 2024), kuid 2022. aasta lõpuks oli pilt muutunud ja Venemaalt pärit energia import Baltikumi oli peaaegu null. See muutus on otseselt seotud nii EL-i ühiste sanktsioonidega (nafta, kivisöe impordikeelud) kui ka Balti riikide endi poliitiliste otsustega (gaasiimpordi lõpetamine, elektrisüsteemide lahtiühendamine).

Maagaasist sõltuvuse vähenemine on kõige silmapaistvam. Enne 2014. aastat olid kõik kolm Balti riiki 100% ulatuses sõltuvad Venemaa gaasist; Gazprom oli ainus tarnija ning omas osalusi ka riikide gaasiettevõtetes (Andžāns, 2022). Leedu astus esimese sammu sõltuvuse lõhkumisel, kui rakendas 2013. aastal gaasisektori liberaalse reformi, millega lahutati gaasi import, jaotusvõrk ja müük ning sunniti Gazprom loovutama kontroll osade infrastruktuuri üle (Socor, 2011). See reform, koos LNG-terminali käivitamisega, vähendas Leedu sõltuvust oluliselt juba enne Ukraina kriisi eskaleerumist. Läti ja Eesti liikusid gaasisektori ümberkorraldustega aeglasemalt, kuid lõpuks avasid ka nemad gaasiturud konkurentsile (Läti tegi seda 2017. aastal, lõpetades Gazpromi monopoli koduturul). Sanktsioonide mõju avaldus siin kaudselt, kasvav teadlikkus energiajulgeoleku riskidest lisas poliitilist survet nendeks reformideks.

Pärast 2022. aasta invasiooni ja sanktsioone toimus gaasisõltuvuse kadumine kiireimas võimalikus tempos. Leedu teatas juba 2022. aasta aprillis, et ei impordi enam grammigi Venemaa gaasi. Seda võimaldasid varasemad investeeringud LNG-sse (Andžāns, 2022). Eesti ja Läti jõudsid sama otsuseni hiljemalt 2022. aasta lõpuks ning mõlema riigi valitsused kinnitasid, et Gazpromilt gaasi ostmine lõpetatakse ning 2023. aastast on Venemaa gaas importseadusega keelatud (IEA, 2024; Euroopa Komisjon, 2023). Tegelikuses peatusid füüsilised gaasitarned Venemaalt Baltikumi juba 2022. aasta kevadel, sest Venemaa katkes ka neid suunavaid gaasivoogusid. Üleminek alternatiivsetele allikatele ehk USA ning Norra LNG ja Euroopa siseturult ostetud gaas toimus küll hinnašoki saatel, 2022. aastal tõusid gaasihinnad rekordkõrgele, ent sõltuvussuhe Venemaaga katkes. 2024. aastaks on Balti riikide gaasitarbimine rahuldatus täielikult mitmekesisustatud allikatest. Leedu importis 2022. aastal põhiosa gaasi USA-st (Budginaite-Froehly, 2024), Eesti ja Läti hangivad gaasi Klaipėda terminali, Inkoo uue ujuvterminali (Soome) ning Euroopa võrkude kaudu (ERR, 2023). Gazpromi gaas moodustab sellest null protsenti. See tähistab energiasõltuvuse kvalitatiivset vähenemist võrreldes 2014. aastaga, mil Venemaa gaasimonopol oli murranguta.

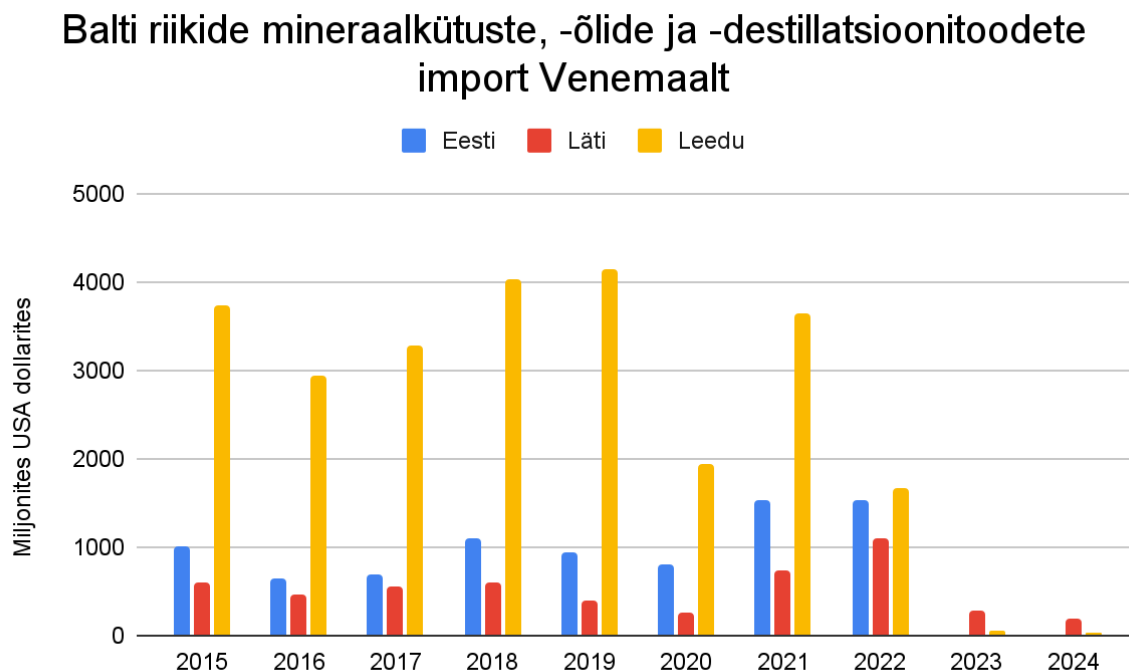
Sarnane, ehkki veidi aeglasem, trend ilmnis vedelkütuste vallas. Aastal 2014 importisid Balti riigid suure osa naftast ja naftatoodetest traditsiooniliselt Venemaalt, eriti diislikütust, kivisütt ja raske kütteõli, mis olid Venemaa rafineerimistehaste toodang. Euroopa Liidu järk-järgulised sanktsioonid pärast 2022. aastat, kivisöe import keelati augustis 2022, toornafta detsembris 2022 ning naftatooted veebruaris 2023, sundisid kõiki liikmesriike, sealhulgas ka Baltikumi, need tarned teistelt pakkujatelt asendama. Baltimaade eelis oli siinkohal asjaolu, et Leedu rafineerimistehas oli juba ammu Venemaa toornaftast lahti haakunud ning Eesti ja Läti olid suures osas vedelkütuseid ostnud maailmaturult. Seetõttu ei tabanud nafta- ja õlitoodete sanktsioonid Balti riike nii valusalt ja alternatiivsed tarnijad nagu Poola, Skandinaavia või üleilmsed turud suutsid lüngad täita. Aastaks 2023 on Venemaa päritolu naftasaaduste osakaal Balti riikide tarbimises minimaalne, piirdudes üksikute eranditega, näiteks transiidi või varasemate lepingute jäägid. See on oluline muutus võrreldes kümnendi varasemaga, mil Venemaa kütus oli Balti turul silmapaistev. Energiasõltuvuse vähenemist kinnitab ka statistika. 2010. aastate keskel olid Baltimaade energiabilansid ~50–60% ulatuses impordisõltuvad, suurem osa impordist tuli idast, aga 2022. aastaks langes Venemaalt pärit energia osakaal totaalses energiatarbimises sisuliselt nulli (Statistikaamet, 2022; Statistikaamet, kuupäev puudub). Nii drastiline sõltuvuse kahanemine lühikese ajaga on Euroopas unikaalne ja tulenes otseselt sanktsioonide ajendil tehtud otsustest.

Elektrienergia vallas seisnes sõltuvuse vähendamine eeskätt Venemaa elektrisüsteemist lahkumises ja idast elektri ostmise lõpetamises. Enne 2014. aastat ostsid Balti riigid Balti elektriturul teatud määral elektrit ka Venemaalt, eriti pärast Leedu Ignalina tuumajaama sulgemist 2009, kui Leedu hakkas elektrit importima. Pärast 2014. aasta sündmusi hakkas poliitiline foon muutuma ja Leedu kehtestas 2016. aastal poliitika, millega lubati importida Valgevenest/Venemaalt elektrit vaid piiratud mahus ja 2020. aastal keelustati Valgevene uue tuumajaama elektri ost (Ostrovetsi jaam) julgeolekukaalutlustel. 2022. aastal jõuti ühisele arusaamale, et ka Venemaa elektri ostmine tuleb täielikult lõpetada. Alates maist 2022 ei toimu Nord Pooli turul enam Venemaa elektrienergia kauplemist, Venemaa ekspordivõrk ühendati Baltikumi suunal lahti, osalt Venemaa enda algatusel, sanktsioonidest ja makseprobleemidest tulenevalt ning osalt Balti riikide otsusel (Budginaite-Froehly, 2025). Tulemuseks on, et Baltimaad ei sõltu enam Venemaa elektrist. Kuigi tehniliselt jäid võrgud sünkrooni 2024. aastani, osteti kogu puuduv elekter EL-i turult, peamiselt Soomest, Rootsist, Poolast ja Venemaa suunal enam mitte midagi (Al Jazeera, 2025). See on oluline sõltuvuse vähendamine, kuna varem kattis import Venemaalt mõnel aastal kuni viiendiku Leedu

elektritarbimisest. Elektrisõltuvuse lõpetamine sai võimalikuks tänu eelmainitud uutele ühendustele ja turuintegratsioonile, mis andsid alternatiivse varustuse.

Energiasõltuvuse vähenemise taga on lisaks füüsilistele tarnevõimalustele ka poliitilised ja õiguslikud otsused. Balti riigid on sanktsioonide perioodil kehtestanud mitmeid siseriiklikke regulatsioone, mis välistavad Venemaa energia tagasipöördumise turule. Näiteks Läti seadis seadusega keeldu Venemaa gaasi impordile alates 2023. aastast (Euroopa Komisjon, 2023). Samuti sõlmiti pikaajalisi tarnelepinguid teiste partneritega, Leedu energiaettevõtte sõlmis 10-aastase LNG tarnelepingu USA ettevõtetega, kindlustamaks Venemaa gaasi asemele püsiva alternatiivi (Budginaite-Froehly, 2024). Eesti ja Soome rentisid ühiselt ujuv-LNG terminali (FSRU), millega kaeti regionaalne vajadus ning välditi vajadust naasta Venemaa gaasi juurde ka tipunõudluse korral (ERR (b), 2022). Need sammud näitavad, et sõltuvuse vähendamine pole olnud ajutine, vaid Balti riigid on kinnistanud oma energiapoliitika kursi Venemaa-vabaks ka juriidiliselt ja lepinguliselt.

Joonis 1. Eesti, Läti ja Leedu mineraalkütuste impordi vähenemine Venemaalt aastatel 2015–2024 miljonites USA dollarites.

Allikas: Autori koostatud, Trading Economics andmetel

Venemaa-vastaste sanktsioonide periood (2014–2024) on toonud kaasa Balti riikide energiasõltuvuse pretsedenditu vähenemise Venemaast. Kui vahetult enne sanktsioone oli Venemaa energiamõju Balti riikide jaoks ülitähtis, siis kümnendi hiljem on see mõju taandunud marginaalseks. Trading Economicsi kaubandusstatistika andmed (Joonis 1) kinnitavad, et Balti riikide energiasektor oli veel 2015–2021 tugevalt Venemaa-suunaline ja mitmel aastal ulatus Leedu imporditud fossiilenergia maksumus Venemaalt üle 3 miljardi euro. Alates 2022. aastast on Leedu aga Venemaa energiasisendi viinud sisuliselt nullini. Eesti puhul tõusis 2022. aastal Venemaalt ostetud energiakandjate maksumus erakorraliselt üle 1 miljardi euro, osalt mõjutasid seda aasta alguse kõrged hinnad ja viivitusega katkestatud tarned, kuid 2023. ja 2024. aastaks kahanes import all 100 miljoni euro tasemele. See viitab otsustavale kursimuutusele, kus Venemaa tarned asendati uute allikatega paari aasta jooksul. Läti impordinäitajad langesid samuti järsult, kui varem moodustasid Venemaa nafta ja gaas märkimisväärse osa Läti energiabilansist, siis 2024. aastaks on järele jäänud vaid marginaalne kogus erandlikke impordiartikleid. Baltimaad ei osta enam Venemaalt ei gaasi, naftatooteid, sütt ega elektrit, mis tähendab strateegilise haavatavuse olulist vähenemist. Energiasõltuvuse vähendamine oli teadlik poliitiline eesmärk juba enne sõda ning kajastus riikide poliitikates.

Sanktsioonid ja Venemaa agressioon kiirendasid nende eesmärkide saavutamist. Varem keerukaks või kulukaks peetud otsused nagu aastaid kõne all olnud elektrivõrgu desünkroniseerimine Venemaast viidi ellu kiirkorras. Energiasõltuvuse murdumine on üks püsivama mõjuga muutusi Balti regiooni julgeolekus. Nüüd omavad Eesti, Läti ja Leedu märksa suuremat autonoomiat, sest energiavarustus ei ole enam ühe vaenuliku naaberriigi kontrolliga määratav. Numbriliselt väljendub see importallikate struktuuri muutuses, kui 2014. aastal moodustas Venemaa energia (gaas, nafta, elekter) hinnanguliselt ligi 40–50% Baltimaade esmastest energiavarudest, siis 2024. aastaks oli see osakaal langenud praktiliselt 0% lähedale. Niivõrd drastiline sõltuvuse vähenemine kinnitab hüpoteesi H1 tuuma, et sanktsioonid tingisid Balti energiapoliitika ümberorientatsiooni, mis väljendus Venemaa energiakandjatest loobumises ja tarneahelate diversifitseerimises. Balti riigid on sanktsioonide surve all liikunud energiapoliitikas iseseisvuse suunas, otsides alternatiivseid varustajaid isegi siis, kui lühiajaliselt tuli leppida lisakuludega. Venemaast lahtisidumine on oluliselt tõstnud piirkonna julgeolekupuhvrit, võimalikud tulevased šokid idapoolsete tarnete osas ei saa enam Baltikumi energiavarustust halvata.

Antud arengud kinnitavad energiasõltuvuse järkjärgulist vähenemist, mis on olnud Balti riikide energiapoliitika keskne eesmärk. Üldine trend näitab, et pärast 2022. aastat on Venemaalt pärit energiakandjate import drastiliselt vähenenud, mis viitab edukale varustuse mitmekesistamisele ja kriitilise infrastruktuuri ümberkujundamisele. Need suunamuutused kooskõlastuvad uurimistöõ teoreetilise käsitlusega, mille kohaselt sõltuvussuhete asümmeetria kahandamine on väikeriikide strateegiline prioriteet.

3.2.1 Alternatiivsete energiaallikate roll sõltuvuse vähendamisel

Venemaa-vastaste sanktsioonide perioodil on Balti riigid kiirendanud ka alternatiivsete energiaallikate, eelkõige taastuvenergia, arendamist. Eesmärk on olnud kahekordne, milleks on ühelt poolt asendada imporditud fossiilkütuseid kodumaiste ja puhaste energiaallikatega ning teiselt poolt tugevdada energiajulgeolekut, vähendades sõltuvust geopoliitiliselt riskantsetest tarnijatest. Aastatel 2014–2024 on nii Eesti, Läti kui Leedu võtnud vastu otsuseid, mis seavad ambitsioonikaid eesmärke taastuvenergia osakaalu tõstmiseks ja uute energiaallikate kasutuselevõtuks (Leedu Energeetikaministeerium, 2018; Eesti Vabariigi Valitsus, 2017). Need suundumused pole küll üksnes sanktsioonide tulemus, neid veab ka Euroopa Liidu kliimapoliitika ja tehnoloogia areng, kuid sanktsioonide tingimustes on argument “kodumaine energia = turvaline energia” omandanud veelgi suurema kaalu.

Venemaa fossiilkütustest loobumine oleks olnud mõeldamatu, kui poleks suudetud kiirelt leida ja arendada alternatiivseid energiaallikaid ning tarnekanaleid. Empiiriline analüüs näitab, et Balti riigid mitmekesistasid sanktsioonide ajal jõuliselt oma energiaportfelli, et asendada Venemaa energiat. Eelkõige tähendab see kahe suuna paralleelset tegevust: (1) uute impordikanalite loomist mujalt maailmast, ja (2) kohalike või taastuvate energiaallikate osa kasvatamist.

Taastuvenergia osakaalu kasv elektritootmises on märkimisväärne kõigis kolmes riigis. Läti on ajalooliselt kasutanud rohkesti hüdroenergiat (Daugava jõe hüdroelektrijaamad), mis katavad umbes 1/3 riigi elektritoodangust, ja see jätkus ka vaadeldaval perioodil (IEA, 2024). Eesti on traditsiooniliselt tuginenud küll põlevkivile elektri tootmisel, kuid 2010. aastate teisest poolest alates on jõudsalt arendatud tuuleenergiat. 2021. aastaks moodustas tuuleenergia ~17% Eesti elektritoodangust ning selle arendamist on kiirendatud osaliselt motivatsiooniga vähendada vajadust importida elektrit või gaasi (Elering, 2022). Leedu sulges 2009. aastal oma ainsa tuumajaama ja oli sunnitud seejärel elektrit importima, kuid on

samal ajal investeerinud taastuvenergia kasvu, mille tulemusel tuule- ja päikeseenergia võimsused on Leedus kümnendi jooksul mitmekordistunud. 2020. aastaks saavutas Leedu eesmärgi toota vähemalt 20% elektrist taastuvatest allikatest ning uued sihid näevad ette üle 50% taastuvenergiat 2030. aastaks (National Energy Independence Strategy, 2018). Need muudatused on vähendanud vajadust fossiilsete kütuste impordi järele Venemaalt, mida rohkem suudavad riigid ise toota näiteks tuule ja päikese abil, seda vähem tuleb hankida maagaasi elektrijaamadele või vedelkütuseid soojuselektrijaamadele.

Sanktsioonid ja Venemaa agressioon muutsid taastuvenergia arendamise ka poliitilises retoorikas julgeolekuküsimuseks. Kui varem rõhutati taastuvenergia puhul peamiselt keskkonnaargumente, siis nüüd toonitatakse, et “roheline energia” aitab vähendada Kremli mõjuvõimu. Balti riikide valitsused kuulutasid 2022. aastal, et investeeringud tuuleparkidesse ja päikeseenergeetikasse pole ainult kliimaeesmärk, vaid ka vastus “energiarelva” kasutamisele Venemaa poolt (Baltic Council of Ministers, 2022). Eesti kiirendas peale 2022. aastat oluliselt oma meretuuleparkide arendusplaane, Eesti Vabariigi valitsus andis välja esimesed loapakkumised Liivi lahe ja Soome lahe tuulepargi projektidele, pidades silmas nii elektri iseseisvuse suurendamist kui ka CO₂ vähendamist. Eesti ja Läti alustasid ühiselt meretuulepargi projekti (ELWIND), mis on regionaalse koostöö ja alternatiivenergia sümbioosi näiteks. Leedu, kellel on pikk rannik, pani 2023. aastal oksjonile suured meretuule ala kasutusõigused eesmärgiga saada esimesed meretuulepargid tööle enne 2030. aastat. Kui need projektid teostuvad, saab Baltikumist elektri eksportija ja see tugevdab oluliselt energiajulgeolekut, elektrit hakatakse tootma üle kodumaise nõudluse, võimaldades eksporti Poola või Skandinaaviasse, millega välistatakse vajadus mistahes impordi järele idast.

Taastuvenergia kõrval on Balti riigid vaadanud ka teisi alternatiivseid energiaallikaid. Oluline roll on olnud biomassi kasutamisel soojusenergia tootmises. Kõigis kolmes riigis on kaugkütte katlamajad märkimisväärses osas üle viidud kohalikule puiduhakkele või pelletitele, vähendades gaasi kasutust. Eriti Läti ja Leedu on biomassiküttele üleminekus edukad, 2020. aastate alguseks on näiteks ligi 60% Leedu kaugküttesoojuse toodangust pärit biomassist (IEA, 2021). See tähendab, et maagaasi import Venemaalt pole enam vajalik paljude linnade kütmiseks, kuna vajalik energia saadakse kohalikust metsanduse jäägist. Lisaks on edendatud energiaefektiivsust ja uute tehnoloogiate katsetamist, päikesepaneelide masspaigaldus eramajades, elektriautode kasutuselevõtt koos laadimistaristu arenguga, mis kõik vähendavad nõudlust fossiilkütustele.

Tähelepanuväärne on ka uue tuumaenergia teema taaskerkimine Balti diskussioonis. Pärast Ignalina tuumajaama sulgemist jäi Leedu aastateks ilma tuumaenergiata ning 2016. aastal nurjus Balti riikide ühise uue tuumajaama projekt Visaginas, osaliselt poliitiliste erimeelsuste ja majanduslike kaalutluste tõttu. Kuid Venemaa agressioon ja sellest tulenev vajadus energiasõltumatuse järele on andnud uue tõuke arutada tuumaenergia naasmist. Eesti on alustanud väikeste moodulreaktorite SMR arendamise uurimist. 2022. aastal tegi Fermi Energia koostööd rahvusvaheliste partneritega, et hinnata SMR ehitamise võimalust Eestis 2030. aastateks. Valitsus on väljendanud ettevaatlikku toetust, nähes selles võimalust saavutada nii süsinikuneutraalsus kui ka püsiv elektrivarustus ilma Venemaa fossiilideta. Leedu parlament on samuti arutanud uue tuumajaama perspektiivi pikaajalises strateegias. Kuigi need projektid on algusjärgus, näitavad need, et alternatiivsete allikate portfelli kaalutakse laiemalt, sh tuumaenergiat kui Venemaa-importi asendavat allikat. Tuumaenergia diskursus on tihedalt seotud sanktsioonide kogemusega, arusaam, et kriitiline infrastruktuur peab olema oma liitlaste kontrolli all või kodumaine, on julgustanud neid arutelusid.

Alternatiivsete energiaallikate arendamine on Balti riikides 2014–2024 märgatavalt hoogustunud, osalt tänu sanktsioonide tekitatud motivatsioonile. Taastuvenergia tootmise kasv on vähendanud fossiilse impordi vajadust ja lisanud energiasüsteemile kohalikke, stabiilse hinnaga allikaid. Balti riikide energiavarude “rohelisemaks” muutumine tugevdab ka julgeolekut. 2022. aastal, mil gaasitarne Venemaalt katkes, suutsid Eesti elektrijaamad suurema koormuse panna kohalikule põlevkivile ja koostootmisjaamadele (põletades kodumaist biomassi), säilitades elektrivarustuse (Streimikiene et al., 2022). Pikemas perspektiivis tähendavad uued tuule-, päikese- ja võimalusel tuumavõimsused, et Baltimaad võivad saavutada energiaportfelli, mis on peaaegu täiesti sõltumatu välisimportidest. Sanktsioonide esile kutsutud šokk andis lisakäigu nende eesmärkide poole liikumiseks, sest poliitikakujundajad ning avalikkus teadvustasid, et alternatiivsed allikad pole vaid ökoloogiline luksus, vaid strateegiline hädavajadus.

3.3 Regionaalne koostöö energiajulgeoleku vallas

Balti riikide kogemus näitab, et regionaalne koostöö on olnud võtmetähtsusega sanktsioonide mõjuga toimetulekul ja energiajulgeoleku tugevdamisel. Eesti, Läti ja Leedu on küll väiksed riigid, kuid tegutsedes ühtse piirkonnana ja koos liitlastega suutsid nad saavutada enamat, kui

üksikult oleks võimalik olnud. Aastatel 2014–2024 sündis mitmeid olulisi ühismeetmeid ja projekte, mis on otseselt mõjutanud energiapoliitika ümberkorraldusi.

Balti riikide koostöö Euroopa Liidu raames võimaldas suurte taristuprojektide elluviimist. Balti energiaturu ühendamise kava (BEMIP), mis käivitati juba 2009. aastal Euroopa Komisjoni eestvedamisel, sai sanktsioonide perioodil uue hoo. Selle raames koordineeriti elektrivõrkude sünkroniseerimist ja gaasiühenduste rajamist. EL eraldas märkimisväärset rahastust, näiteks Estlinki, NordBalti ja LitPol Linki projektid said toetust Euroopa ühendamise rahastust, kiirendades nende valmimist (Euroopa Komisjon, kuupäev puudub). Samuti finantseeris EL suures osas Balti riikide elektrivõrkude desünkroniseerimise projekti, umbes 1,2 miljardi euro ulatuses toetust anti uute sünkroonkompensaatorite, juhtimissüsteemide ja Harmony Link kaabli jaoks (Budginaite-Froehly, 2025). Ilma selle regionaalse ja EL-i tasandi koostööta oluks väikeriikidel raske nii kulukaid, kuid julgeoleku seisukohast hädavajalikke investeeringuid teha.

Balti riigid tegid tihedat koostööd gaasisektori integreerimisel. Pärast Leedu LNG-terminali valmimist 2014 loodi tingimused, et seda terminali saaksid kasutada ka naabrid. Läti ja Eesti hakkasid Leedult LNG-d ostma juba enne 2022. aastat väikestes kogustes, kuid eriti oluline oli 2022. aastal saavutatud gaasikoostöö. Leedu Klaipėda terminalist sai kiirelt kogu regiooni varustaja ning tänu vastastikustele kokkulepetele suunati LNG-d ka Eesti tarbijateni Läti kaudu. Samuti rakendus 2022. aasta mais Gaasiühendus Poola–Leedu (GIPL), mis ühendas Balti gaasivõrgu lõpuks ülejäänud Euroopaga ja andis võimaluse saada gaasi ka Kesk-Euroopa suunalt (Euroopa Komisjon, 2022). Need projektid polnud ühegi üksiku riigi töö, vaid nõudsid riikidevahelist kokkulepet tehnilistes ja ärilistes küsimustes, nt ühtlustatud tariifid ja gaasihoidla ühiskasutus.

Eriti märkimisväärne oli ühine lähenemine gaasi tarnekindlusele pärast Venemaa tarnete lõppemist. 2022. aasta kevadel leppisid Balti riikide ja Soome valitsused kokku solidaarsusmehhanismides, sh gaasi varude jagamises talveperioodiks juhul, kui mõnes riigis peaks nappus tekkima. Selline regionaalne solidaarsus on pretsedenditu ning suurendas kindlustunnet, et ükski riik ei jää külma isegi siis, kui keegi kogeb tarnehäireid. Samuti otsustati jagada LNG vastuvõtuvõimekuse arendust, nimelt leppisid Soome ja Eesti kokku, et ühiselt renditakse üks ujuvterminal (FSRU), mis teenindab vajadusel mõlema riigi turgu (ERR (b), 2022). Eesti ehitab kiirelt Paldiski sadamasse kai ujuvterminali vastuvõtuks ning Soome tarnis laeva. See projekt realiseerus rekordkiirusel 2022. aasta lõpuks. Lätis otsustati

samuti arendada oma LNG vastuvõtuvõimekust (Skulte projekt), vältimaks sõltuvust üksnes Leedu ja Soome võimekusest. Kuigi Skulte terminal pole 2024. aastaks veel valminud, peegeldab see Balti riikide koordineeritud eesmärki, et igal riigil või vähemalt regioonil tervikuna oleks ligipääs mitmele gaasiallikale.

Elektrisektoris kulges regionaalne koostöö samuti keerukate läbirääkimiste kaudu, kuid lõppeesmärk, milleks oli sünkroniseerimine Mandri-Euroopaga, nõudis Balti riikide üksmeelt. Alguses erinesid arusaamad, kuidas tehniliselt ühenduda, kas läbi Poola või ka läbi Põhjamaade, kuid lõpuks sõlmisid Eesti, Läti, Leedu ja Poola 2018. aastal poliitilise leppe, et hiljemalt 2025. aastaks liitutakse Mandri-Euroopa sagedusalaga ühe Poola-Leedu alalisvooluühenduse, Harmony Link, lisamisega. See otsus sündis konsensuslikult ja oli võimalik tänu aastatepikkusele diplomaatilisele koostööle nii omavahel kui Euroopa Komisjoniga (Euroopa Komisjon, 2018). Komisjoni vahendusel lahendati ka küsimused, mis puudutasid Venemaa elektri ostmise lõpetamist, lepiti kokku meetodika, kuidas vältida Venemaa elektri smugeldamist läbi Kaliningradi jms pärast Ostrovetsi tuumajaama käivitumist. 2022. aasta energiasõja kontekstis tiivustasid need varasemad kokkulepped kiireid praktilisi samme. Samuti kiirendati Harmony Linki projekti hankeid ja sünkroonkompensaatorite paigaldust. 2025. aasta veebruaris toimus edukas lõplik sünkroniseerimine. Sündmus, mis tähistas ühtlasi Venemaa tehnilise kontrolli lõppu Balti riikide elektrisüsteemide üle (Budginaite-Froehly, 2025). Selle saavutuse taga oli vaieldamatult regionaalne koostoime, kus kolm Balti riiki ja Poola ning EL institutsioonid tegutsesid ühise eesmärgi nimel. Ilma koostööta oleks riskantne Venemaa võrgust lahkulöömine ilmselt edasi lükkunud.

Regionaalne koostöö avaldus ka laiemalt poliitilisel tasandil. Balti riigid koordineerisid omavahel sanktsioonidele reageerimist, näiteks suunasid ühiselt tähelepanu sellele, et kogu Balti piirkonna energiajulgeolek sõltub ühest lülist, mistõttu tuleb otsused teha koos. Balti peaministrid ja presidendid esinesid 2022. aastal sageli ühiskommunikeedega, kutsudes teisi EL riike üles solidaarusele Venemaa energiast loobumisel (Läti Vabariigi Ministrite Kabinet, 2023). Samuti tegid nad ühispöördumisi Euroopa Komisjonile palvega kiirendada taristuprojektide rahastust ja lihtsustada lubade menetlust (Baltic Council, 2022). Selline ühtne diplomaatiline rinne andis Balti riikidele EL-is rohkem kaalu, neid nähakse nüüd regiooni eestkõnelejatena, kes on kogunud Venemaa survevahendeid omal nahal ja suudavad pakkuda lahendusi. Koostöö energiajulgeoleku vallas laienes ka kaitsesektorisse. Vilniuses

paiknev NATO Energiajulgeoleku Kompetentsikeskus (ENSEC COE), mis asutati 2012. aastal, on kujunenud rahvusvaheliseks koostööplatvormiks, kus liikmesriigid ja partnerid, sealhulgas Balti riigid, analüüsivad energiajulgeolekut puudutavaid riske ning arendavad strateegiaid nende leevendamiseks. Keskus on viimastel aastatel oma profiili märkimisväärselt tõstnud, korraldades näiteks õppuseid, mille fookuses on kriitilise energiataristu kaitse hübridohtude eest, nagu õppus Coherent Resilience 2023 Baltic, mis keskendus just Läänemere piirkonna energiajulgeoleku tugevdamisele (NATO ENSEC COE koduleht). See on näide, kuidas regionaalne koostöö, Balti riigid ja NATO liitlased aitasid sanktsioonide mõjusid hallata, jagati infot võimalike Venemaa küberrünnakute kohta energiavõrkudele ning töötati ühiselt välja kaitsemeetmeid.

Tuleb märkida, et Balti riikide koostöö energiapoliitikas polnud alati sujuv. Vahel ilmnesis konkurents ja erimeelsused, eriti enne 2014. aastat. Heaks näiteks on vaidlus regionaalse LNG-terminali asukoha üle. 2010. aastate algul püüdsid Eesti, Läti ja Leedu kõik saada endale EL-i toetusel rajatavat ühist LNG jaama, kuid kokkuleppele ei jõutud, mispeale Leedu otsustas terminali iseseisvalt ehitada (Andžāns, 2022). Ka elektrisüsteemi desünkroniseerimise planeerimisel oli vaidlusi (näiteks Eesti eelistuste versus Leedu omad). Sanktsioonide surve aga ühendas neid riike lõpuks enam kui kunagi varem, sest jagati arusaama, et ühtsus on hädavajalik, kuna üksikriigi eraldiseisev tegutsemine ei pruugi anda soovitud tulemust. 2022. aasta kriis tugevdas Balti koostöötunnet, peaministrid Kaja Kallas, Krisjanis Karins ja Ingrida Šimonytė suhtlesid tihedalt omavahel, et koordineerida nii sanktsioonipoliitikat kui ka praktilisi samme. Seega võib öelda, et regionaalne koostöö ise muutus sanktsioonide mõjul tugevamaks ja ühisest väljakutsest tõukudes leiti poliitiline tahe ületada varasemad erimeelsused ja keskenduda ühisele eesmärgile.

Kokkuvõttes on Balti riikide regionaalne koostöö olnud edukas strateegiline vastus sanktsioonide ajajärgul esile kerkinud energiajulgeoleku probleemidele. Koos tegutsedes on saavutatud taristuline isoleeritusest välja murdmine, uute tarneteede rajamine ja rahvusvaheline toetus. See peegeldab teoreetilist järeldust, et väikeriikide julgeolekuvõimekus suureneb oluliselt, kui nad tegutsevad kollektiivselt ning integreeritult liitlassuhetes (Mäe, 2022). Balti kogemus kinnitab, et regionaalne koostöö on praktiline eeldus energiajulgeoleku tugevdamisel, sanktsioonide majanduslikku ja tehnilist koormat kanti ühiselt ning saavutati tulemused, mis ühe riigi üksiktegevusel oleksid jäänud kättesaamatuks.

4. Järeldused

Empiiriline analüüs kinnitab, et EL Venemaa-vastastel sanktsioonidel oli Balti riikide energiapoliitikale ulatuslik mõju, mida võib kokkuvõtvalt iseloomustada energiasõltuvuse kiire vähendamise ja energiajulgeoleku tugevdamise protsessina. Neli temaatilist alapeatükki: varustuskindlus, energiasõltuvuse vähendamine, alternatiivsed energiaallikad ja regionaalne koostöö toovad esile järgmised põhijäreldused.

Energia varustuskindlus säilis ja isegi tugevnes vaatamata Venemaa tarnete kadumisele. Sanktsioonide ja Venemaa vastusammude tulemusena katkesid gaasi-, elektri- ja naftavood idast, kuid Eesti, Läti ja Leedu ennetavad investeeringud LNG terminalidesse ja Mandri-Euroopa sagedusalaga liitumine ning hädaolukorra meetmed nagu gaasihoidlate kasutus, põlevkivielektri mobiliseerimine tagasid, et energiavarustus ei katkenud. See tulemus kinnitab teoorias esitatud ootust, et energiajulgeoleku tagamisel on määrava tähtsusega tarneahelate mitmekesistamine ja varuvariantide olemasolu. Balti riikide kogemus näitab, et isegi kui sanktsioonid eemaldavad peamise tarnija, on võimalik alternatiivsetele allikatele üle minna suhteliselt lühikese üleminekuajaga, küll ajutiselt suuremate kuludega, ent ilma ühiskonna toimimist halvavate energiapuudusteta. Seega leidis hüpotees H2 kinnitust ehk sanktsioonide pikaajaliseks tulemuseks oli Balti energiajulgeoleku tugevnemine. Lühiajalises plaanis ilmnes küll riske, milleks oli hinnatõus ja vajadus kiirete ümberkorralduste järele, kuid need maandati edukalt ning pikas perspektiivis on varustuskindlus paremal tasemel kui enne.

Energiasõltuvus Venemaast vähenes Balti riikides sanktsioonide otsesel mõjul drastiliselt. Empiiriliselt tuvastati, et kui 2014. aastal oli Venemaa energia osakaal Baltimaade tarbimises väga suur, siis 2024. aastaks on see osakaal taandunud marginaalseks. Kõik kolm riiki lõpetasid Venemaa gaasi impordi alates 2022. aasta kevadest ning peatselt ka nafta, söe ja elektri ostmise. Venemaa kui energiapartner asendus alternatiivsete tarnijatega Euroopast ja mujalt. See ümberorientatsioon on kooskõlas hüpoteesiga H1, mis eeldas, et sanktsioonide surve tingib sõltuvuse vähendamise ja varustusteede diversifitseerimise. Balti riikide juhtum illustreerib, et välise geopoliitilise šoki korral on võimalik vabaneda kümnenditega kujunenud sõltuvussuhetest isegi mõne aastaga, kui poliitika suunatakse ühiselt sellele eesmärgile. Sõltuvuse vähenemine Venemaast on üks püsivamaid muutusi, Balti riikidel on nüüd energiajulgeoleku seisukohast suurem autonoomia. Sellega on täidetud oluline eeldus

riikide julgeolekustrateegiates nagu Leedu Energia iseseisvuse strateegia ette nägi, on Venemaa energia kasutamine lõpetatud enne seatud tähtaega. Sanktsioonid kiirendasid selle eesmärgi saavutamist, kinnitades, et sundolukord tõi kaasa kiire sõltuvusvähenduse.

Alternatiivsete energiaallikate kasutuselevõtt võimaldas Balti riikidel asendada Venemaa fossiilkütused ning tagada energiajulgeolek ka sanktsioonide tingimustes. Sanktsioonide järel kasvatasid Balti riigid LNG impordi osakaalu, ühendasid oma võrgud Euroopa partneritega ning panustasid üha enam taastuvenergiasse. Alternatiivsete energiaallikate ja tarnijate toel suudeti Venemaa fossiilkütused asendada ilma majanduse seiskumiseta. See leid osutab, et varasemad investeeringud nagu Klaipėda LNG-terminal ja hilisemad kiired otsused nagu uued tuulepargid ja päikeseenergia toetus on tõstnud energiasüsteemi paindlikkust. Tulemused kinnitavad teoreetilist arusaama, et energiajulgeolek on otseselt seotud mitmekesise energiavalikuga. Balti riikide puhul võib öelda, et sanktsioonid andsid tõe kiirendada üleminekut innovatiivsemale ja kestlikumale energiavarule, mis pikaajalises plaanis vähendab haavatavust, toetades nii hüpoteesi H2 mõtet, et kriis võib stimuleerida positiivseid ümberkorraldusi. Samas sai kinnitust ka tõdemus, et täielik ümberlülitumine alternatiividele nõuab tugevat poliitilist tahet ja ühiskonna valmisolekut muutusteks, mida Balti riikides jagus.

Regionaalne koostöö osutus sanktsioonide mõjuga kohanemisel väga oluliseks. Eesti, Läti ja Leedu tegutsesid ühtse rindena, planeerides koos taristuinvesteeringuid, jagades kriisiinfot ning rääkides ühel häälel Euroopa tasandil. Analüüs näitas, et just tänu koostööle suudeti ellu viia nii kiireid muudatusi. Elektrivõrkude desünkroniseerimine toimus graafikust ees, sest Balti riigid kiirendasid seda protsessi ühiselt pärast Ukraina sõja algust. See tulemus on kooskõlas rahvusvaheliste suhete teooriatega, mis rõhutavad liitlассuhete tugevnemist ühise ohu korral. Balti riikide energiaalane integratsioon tugevdas nende positsiooni ka EL-is, üheskoos suudeti läbi rääkida toetusi Euroopast ja erandeid kiirema ülemineku tarbeks. Regionaalse koostöö kogemus Balti riikides kinnitab, et väikeriigid võivad geopoliitilistes tormides edukalt hakkama saada, kui nad jõud ühendavad. Seega on sanktsioonide üks positiivne kõrvalmõju olnud Balti energiakoostöö intensiivistumine, mis jätkub ilmselt ka edaspidi ka muude eesmärkide täitmisel.

Balti riikide kogemus aastatel 2014–2024 demonstreerib, et rahvusvahelised sanktsioonid võivad avaldada tugevat mõju riikide energiapoliitikatele. Eesti, Läti ja Leedu reaktsioon Venemaa-vastastele sanktsioonidele kinnitab, et välise surve tingimustes võib sisepoliitiline

inerts kiiresti kaduda, kui ohus on riiklik julgeolek. Balti riigid viisid läbi ulatuslikud poliitilised ümberkorraldused, mille hulgas mitmekesistasid energiaallikaid, katkestasid pikaajalise sõltuvussuhte, investeerisid alternatiivsetesse energiaallikatesse ning tugevdasid regionaalset koostööd ja maandasid sellega edukalt Venemaapoolseid riske. Nende kogemus pakub väärtuslikku õppetundi nii teoretikutele kui praktikutele, mis kinnitab, et energiajulgeoleku saavutamine on võimalik ka keerulistes geopoliitilistes oludes, kui riiklik strateegia on järjekindel ning seda toetab ühiskondlik konsensus ja liitlassuhted. Balti riikide juhtum illustreerib sanktsioonide ja energiajulgeoleku vahelist dünaamikat väikeriigi vaatepunktist ning annab empiirilise kinnituse paljudele töös käsitletud teoreetilistele seisukohtadele. Edaspidi võiks uurida, mil määral on Balti riikide kogemus ülekantav teistele piirkondadele ning kuidas mõjub sanktsioonide jätkumine või lõppemine nende energiapoliitika kursile pikaajalises plaanis. Selle töö tulemused osutavad aga selgelt, et sanktsioonide ajastu on Balti regioonis kaasa toonud energiajulgeoleku tugevnemise ning riskide teadliku maandamise läbi poliitiliste ümberkorralduste.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö analüüsis Euroopa Liidu Venemaa-vastaste sanktsioonide mõju Balti riikide energiapoliitikatele ja energiapoliitika aastatel 2014–2024. Töö eesmärk oli selgitada, kuidas sanktsioonid kujundasid Balti riikide energiasõltuvust, varustuskindlust ja rahvusvahelist koostööd. Uurimistöö tugines energiapoliitika ja sanktsioonide teooriatele ning nende toel sõnastatud hüpoteesidele, mille kohaselt tingisid sanktsioonid strateegilise sõltuvuse vähenemise Venemaa energiaallikatest ning tõid kaasa energiapoliitika tugevdamise varustusahelate mitmekesistamise ja koostöö kaudu.

Metodoloogiliselt rakendati võrdlevat kvalitatiivset sisuanalüüsi, keskendudes ametlike strateegiadokumentide sisule ja energiasõltuvuse kvantitatiivsetele näitajatele. Analüüs toimus kolmes kontseptuaalses kategoorias: sõltuvus, varustuskindlus ja regionaalne koostöö. Dokumentide võrdlusperiood hõlmas aastat 2014 kuni 2024. Analüüsi tulemusena selgus, et sanktsioonidel oli Balti riikide energiapoliitika oluline kujundav mõju. Kõik kolm riiki vähendasid otsustavalt oma sõltuvust Venemaa energiakandjatest ning asendasid need uute impordi- ja tarnevõimalustega. Näiteks loobuti täielikult Venemaa gaasi, nafta ja elektri impordist ning suunati energiapoliitika Lääne turgudele ja taastuvate energiaallikate arendamisele.

Empiirilised leiud kinnitasid töö hüpoteese. Sanktsioonid toimisid tõepoolest katalüsaatorina, kiirendades energiapoliitilisi suunamuutusi, mis oleksid muidu võtnud rohkem aega või jäänud poliitilise tahte puudumise tõttu ellu viimata. Energiapoliitika tugevdamine mitmekesistamise ja koostöö kaudu tõestas end toimiva vastusena geopolitiilisele riskile. Töö tulemusena jõuti selge järelduseni, et Balti riigid saavutasid suurema energiasõltumatuse, tõstes oma strateegilist autonoomiat ja maandades varustamise riske. Lisaks täitis töö oma eesmärgi, andes põhjaliku vastuse uurimisküsimusele ja kinnitades teoreetilise raamistiku toimivust praktikas.

Edasised uurimissuunad võiksid keskenduda sellele, kui kestlikuks osutuvad saavutatud energiapoliitika meetmed pikemas perspektiivis pärast 2024. aastat ning kuidas Balti riikide kogemust saaks rakendada Euroopa Liidu laiemas energiapoliitikas.

Kasutatud allikad:

Al Jazeera. (2022). Baltic states stop Russian gas imports over Ukraine invasion. <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/3/baltic-states-stop-russian-gas-imports-over-ukraine-invasion> (külastatud 5. mai, 2025).

Al Jazeera. (2025). Why have Baltic states unplugged from Russia's electricity grid? <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/10/why-have-baltic-states-unplugged-from-russias-electricity-grid> (külastatud 5. mai, 2025).

Andžāns, M. (2022). The Baltic Road to Energy Independence from Russia Is Nearing Completion. *Foreign Policy*. <https://www.fpri.org/article/2022/05/the-baltic-road-to-energy-independence-from-russia-is-nearing-completion/> (külastatud 7. mai, 2025).

Bajarūnas, E. (2024). Baltic Power Shows Way on Hybrid Threats. CEPA. <https://cepa.org/article/baltic-power-shows-way-on-hybrid-threats/> (külastatud 4. mai, 2025).

Budginaitė-Froehly, J. (2024). Transatlantic Energy Security From a Baltic Perspective, 13.11.2024. <https://www.fpri.org/article/2024/11/transatlantic-energy-security-from-a-baltic-perspective/> (külastatud 5. mai, 2025).

Budginaitė-Froehly, J. (2025). Baltic states unplug from Russia's power grid — but fast charging EVs could test the system. *Atlantic Council – New Atlanticist*, 2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/baltic-states-unplug-from-russias-power-grid-but-moscow-still-looms-over-critical-infrastructure/> (külastatud 5. mai, 2025).

Chen, Y., Jiang, J., Wang, L., & Wang, R. (2023). Impact assessment of energy sanctions on energy security in the Baltic states. *Energy Reports*, 9, 3082–3095.

Cherp, A., & Jewell, J. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75, 415–421.

CINEA. (kuupäev puudub). CEF Energy: instrumental funding to achieve the Baltic synchronisation with the Continental European Network. European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency (CINEA). https://cinea.ec.europa.eu/cef-energy-instrumental-funding-achieve-baltic-synchronisation-continental-european-network_en (külastatud 3. mai, 2025).

Drezner, D. W. (1999). *The sanctions paradox: Economic statecraft and international relations*. Cambridge University Press.

Drezner, D. W. (2003). The hidden hand of economic coercion. *International Organization*, 57(3), 643–659.

Drezner, D. W. (2011). Sanctions sometimes smart: Targeted sanctions in theory and practice. *International Studies Review*, 13(1), 96–108.

Eesti Rahvusringhääling (ERR) (a). (2022). Inflatsioon aeglustus oktoobris 22,4 protsendile. ERR. <https://www.err.ee/1608772426/inflatsioon-aeglustus-oktoobris-22-4-protsendile> (külastatud 4. mai, 2025).

Eesti Rahvusringhääling (ERR) (b). (2022). Eesti ja Soome rajavad sügiseks ühise LNG-terminali. ERR. <https://www.err.ee/1608557332/eesti-ja-soome-rajavad-sugiseks-uhise-lng-terminali> (külastatud 4. mai, 2025).

Eesti Rahvusringhääling. (2023). Eesti Gaas to receive ten LNG carriers at Klaipėda. ERR. <https://news.err.ee/1608873704/eesti-gaas-to-receive-ten-lng-carriers-at-klaipe-da-inkoo-ports-this-year> (külastatud 8. mai, 2025).

Eesti Vabariigi Valitsus. (2017). Eesti julgeolekupoliitika alused 2017. (Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 16.11.2017 istungil.)

Euroopa Komisjon. (2018). Political Roadmap on the Synchronization of the Baltic States' Electricity Networks with the Continental European Network. Brussels, 28.06.2018.

Euroopa Komisjon. (2022). Commission welcomes inauguration of GIPL pipeline linking Poland and Lithuania. Press release. https://commission.europa.eu/news/inauguration-gas-interconnection-between-poland-and-lithuania-2022-05-05_en (külastatud 2. mai, 2025).

Euroopa Komisjon. (2023). REPowerEU: One Year Later – Latvia. ENER.TF2 – Suhted liikmesriikide ja energiajulgeoleku kogukonnaga. <https://circabc.europa.eu/ui/group/8f5f9424-a7ef-4dbf-b914-1af1d12ff5d2/library/0c4adef1-5d45-4d20-896b-67020cc3ecea/details?download=true> (külastatud 29. aprill, 2025).

Euroopa Komisjon. (2022). REPowerEU: Euroopa energiasõltumatus strateegia. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0230> (külastatud 30. aprill, 2025).

Euroopa Komisjon. (2025). REPowerEU 3 years on: Commission takes stock of progress to phase out Russian fossil fuels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0440R%2801%29&qid=1747125158211#> (külastatud 18. mai, 2025).

Erport, M., & Fadlon, A. (2023). Evasion and endurance: Russia's adaptation to Western sanctions. *Foreign Affairs*, 102(1), 88–103.

Hyndle-Hussein, J. (2014). Russia–Lithuania: towards a normalisation of gas relations? *Centre for Eastern Studies (OSW)*.

<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-06-04/russia-lithuania-towards-a-normalisation-gas-relations> (külastatud 3. mai, 2025).

Institute for Economics and Peace. (Kuupäev puudub). International sanctions: A useful but increasingly misused policy instrument. <https://www.visionofhumanity.org/international-sanctions-a-useful-but-increasingly-misused-policy-instrument/> (külastatud 9. mai, 2025).

International Energy Agency. (kuupäev puudub.). Energy security. <https://www.iea.org/topics/energy-security> (külastatud 2. mai, 2025).

International Energy Agency (2021). Energy Policies of IEA Countries: Estonia 2021 Review. Paris: IEA.

International Energy Agency. (2023). Energy Security. <https://www.iea.org/topics/energy-security> (külastatud, 28. aprill, 2025).

International Energy Agency (2024). Latvia 2024 – Energy Policy Review. Paris: IEA. (Peatükk 1: General energy policy, lk 25–28) <https://iea.blob.core.windows.net/assets/40d40536-4044-459e-9891-d586f1977bfd/Latvia2024.docx.pdf#:~:text=%28hereafter%20%E2%80%9CRussia%E2%80%9D%29,19%20pandemic> (külastatud 3. mai, 2025).

International Monetary Fund. (2023). Regional Economic Outlook: Europe. <https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/display/book/9798400254116/9798400254116.pdf> (külastatud 4. mai, 2025).

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). Power and interdependence: World politics in transition. Little, Brown.

Kumar, R. (2024). Implications of Russia-Ukraine War on Baltic States' Energy Transition. Eurasia Review. <https://www.eurasiareview.com/29052024-implications-of-russia-ukraine-war-on-baltic-states-energy-transition-analysis/> (külastatud 8. mai, 2025).

Kockel, C., Kulawik, J., Spiegelburg, S., Praktiknjo, A. (2024). Long-term Energy Policy vs. Dynamic Public Preferences? A Review of German Energy Policy. *Energy Journal*, 1(45), 165-193.

Leedu Energeetikaministeeriumi koduleht. (2018). Leedu rahvuslik energia iseseisvuse strateegia. Vilnius: Energeetikaministeerium.

Leedu Välisministeeriumi koduleht. (2025). <https://www.urm.lt/en/sanctions> (külastatud 6. mai, 2025).

Läti Vabariigi Ministrite Kabinet. (2023). Balti riikide peaministrite ühine deklaratsioon Balti riikide elektrivõrkude kiirendatud sünkroniseerimise kohta Mandri-Euroopa võrguga. <https://www.mk.gov.lv/en/article/joint-declaration-prime-ministers-baltic-states> (külastatud 7. mai, 2025).

Martin, L. L. (1992). Coercive cooperation: Explaining multilateral economic sanctions. Princeton University Press.

Masters, J. (2017). What are economic sanctions? Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions> (külastatud, 18. mai, 2025).

Mäe, A. (2013). Mitut gaasiterminali vajab Läänemere idakallas? Diplomaatia, (118/119). <https://diplomaatia.ee/mitut-gaasiterminali-vajab-laanemere-idakallas/> (külastatud 2. mai, 2025).

Mäe, A. (2022). Väikeriikide energiajulgeolekust ja -haavatavusest Baltimaade näitel. Välispoliitika Konverentsi kogumik. https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2022/06/29-38_Fookus-M%C3%A4e.pdf#:~:text=r%C3%BCndamisest%20tingitud%20sanktsioonid%20Venemaa%20vastu%2C,maagaasi%20direktiivis%20soovi%02tatakse%20maagaasiga%20kauplevail (külastatud 28. aprill, 2025).

NATO Energy Security Centre of Excellence koduleht. About us. <https://www.enseccoe.org/about-us/> (külastatud 7. mai, 2025).

Socor, V. (2011). Lithuania Decides to Unbundle Pipelines From Gazprom's Control. The Jamestown Foundation. <https://jamestown.org/program/lithuania-decides-to-unbundle-pipelines-from-gazproms-control/> (külastatud 8. mai, 2025).

Sovacool, B. K. (2013). Energy policymaking in Denmark: Implications for global energy security and sustainability. Energy Policy, 61, 829–839.

Statistikaamet. (kuupäev puudub). Venemaa – Väliskaubanduse rakendus. Data Estonia. <https://data.stat.ee/profile/partner/ru/> (külastatud 5. mai, 2025).

Statistikaamet. (2022). Import Venemaalt on aasta algusega võrreldes vähenenud üle kahe korra. <https://stat.ee/et/uudised/import-venemaalt-aasta-algusega-vorreldes-vahenenud-ule-kahe-korra> (külastatud 5. mai, 2025).

Streimikiene, D., Kyriakopoulos, G. L., & Stankuniene, G. (2022). Review of Energy and Climate Plans of Baltic States: The Contribution of Renewables for Energy Production in Households. Energies, 15(20), 7728. https://www.researchgate.net/publication/364380260_Review_of_Energy_and_Climate_Plan

[s_of_Baltic_States_The_Contribution_of_Renewables_for_Energy_Production_in_Households](#) (külastatud 8. mai, 2025).

Sytas, A., & Laizans, J. (2025). Baltic states switch to European power grid, ending Russia ties. Reuters. <https://www.reuters.com/business/energy/baltic-states-switch-european-power-grid-ending-russia-ties-2025-02-09/> (külastatud 7. mai, 2025).

Tagliapietra, S. (2022). The geopolitics of energy in Europe: Short-term and long-term issues. Funcas Policy Brief N°17. <https://www.funcas.es/articulos/the-geopolitics-of-energy-in-europe-short-term-and-long-term-issues/> (külastatud 2. mai, 2025).

Trading Economics. (2025). Estonia, Latvia, Lithuania Imports from Russia of Mineral Fuels, Oils, Distillation Products (2015–2024). <https://tradingeconomics.com/estonia/imports/russia/mineral-fuels-oils-distillation-products> (külastatud 7. mai, 2025).

Lihtlitsents

Mina, Marten Mätlik, (isikukood: 50206030323) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Venemaa vastaste sanktsioonide mõju Balti riikide energiapoliitikale ja energiajulgeolekule (The impact of anti-Russian sanctions on the energy policy and energy security of the Baltic States), mille juhendaja on Raul Toomla,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.